

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Diplomová práce

Proměny zemsko-deskového majetku v soudním okrese

Žďár nad Sázavou v letech 1654-1850

Autor: Bc. Kateřina Černá

Studijní program: N 7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové, 2023

Poděkování

V úvodu bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce prof. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, CSc. za mnoho cenný rad, připomínek a za odborné vedení při zpracování diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Moravskému zemskému archivu a Mgr. Štaudovi za velikou ochotu v pátrání po pramenech k této práci a také v neposlední řadě i řediteli, Mgr. Vítu Křesadlovi ze Státního oblastního archivu ve Žďáru nad Sázavou a Mgr. Martinovi Jandovi za velikou ochotu a vstřícnost při vyhledávání potřebných informací v pramenech a literatuře. Na závěr bych chtěla vyjádřit velké díky mé rodině, kteří mi byli velikou oporou při psaní diplomové práce.

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Kateřina Černá
Studium:	F1346
Studijní program:	N7105 Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Název diplomové práce:	Proměny zemskodeskového majetku v soudním okrese historického Žďáru nad Sázavou v letech 1654-1850
Název diplomové práce AJ:	Alternations in the recorded property in the judicial district of historical Žďár nad Sázavou in the years 1658-1850

Cíl, metody, předpoklady, literatura:

DP popíše vývoj území budoucího soudního okresu Žďár nad Sázavou v letech 1654-1848 (1850). Bude se zabývat změnami územního rozsahu panství a statků ve vybraném regionu a jejich majiteli v období vydání lánových rejstříků až po zánik tereziánských katastrů. Literatura a archivní fondy: Moravské desky zemské, lánový rejstřík, tereziánský katastr, fondy velkostatků, moravské urbáře. Moravský zemský archiv Brno, Státní oblastní archiv Žďár nad Sázavou., J. Janák – Z. Hledíkova – J. Dobeš, Dějiny správy českých zemí, Praha 2002; O. Felcman a kol., Území východních Čech od středověku po raný novověk, Praha 2011; L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské, Praha 2004.; J. F. Svoboda, Vlastivěda moravská II. místopis. Žďárský okres, Brno 1938.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Oponent: doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 8.12.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny včetně literatury.

V Hradci Králové dne

Bc. Kateřina Černá

.....

Anotace

ČERNÁ, Kateřina. *Proměny zemskodeskového majetku v soudním okrese Žďár nad Sázavou v letech 1656-1850.*

Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2023.

Tato diplomová práce popisuje vývoj území budoucího soudního okresu Žďár nad Sázavou v letech 1654-1850. Zabývá se změnami územního rozsahu panství a statků a jejich majiteli v období od vydání lánových rejstříků až do zániku patrimoniální správy.

Klíčová slova: panství, statek, soudní okres Žďár nad Sázavou

Annotation

ČERNÁ, Kateřina. *Alternations in the recorded property in the judicial district of historical Žďár nad Sázavou in the years 1658-1850.*

Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023.

This diploma thesis describes the development of the territory of the future judicial district of Žďár nad Sázavou in the years 1654-1850. It deals with changes in the territorial scope of domains, estates and their owners in the period from the issuance of the land registries to the termination of the patrimonial administration.

Key-words: Domain, estate, region of Žďár nad Sázavou

Obsah

Úvod	1
1 Žďársko v roce 1656.....	6
2 Statek Nové Veselí	9
3 Statek Ostrov nad Oslavou	17
4 Panství Černá – statek Německý Rudolec	18
5 Panství Žďár nad Sázavou	26
6 Soudní okres Žďár nad Sázavou do roku 1850	46
Závěr.....	49
7 Seznam použitých pramenů.....	52
8 Seznam použité literatury	54

Úvod

Diplomová práce se zabývá proměnami zemskodeskového majetku v západomoravské oblasti kolem města Žďár nad Sázavou v letech 1654–1850, tedy v období po třicetileté válce až do zániku patrimoniální správy v roce 1848. Volně navazuje na mou bakalářskou práci o šlechtických znacích na kulturních památkách v okrese Žďár nad Sázavou, která byla obhájena na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové.¹ Zaměřuje se na prostorové vymezení panství a statků nacházejících se na území soudního okresu, jak byl ustaven v roce 1850. Dále se zabývá vznikem, postupným rozšiřováním a zánikem jednotlivých správních jednotek a zároveň analyzuje proměny ve skladbě jejich majitelů.

Předkládané téma je ohraničeno rokem 1654, kdy začala být pro území Čech zpracována Berní rula (pro moravské území k tomu došlo s malým zpožděním v roce 1656), a rokem 1850 (1848), kdy byla zrušena vrchnostenská správa a kdy zanikly správní jednotky v podobě zemskodeskových panství a statků.

Jedná se o nejstarší katastr poddanské půdy na Moravě, v němž jsou zapsána města, městečka a vesnice se svými sumáři náležejícími k jednotlivým panstvím a statkům. Na území Moravského markrabství bylo berní ohodnocení území provedeno ve dvou lánových vizitacích. První lánová vizitace byla schválena moravskými stavy v roce 1655, ale z ní se dochovalo nepatrné množství záznamů. Do konce roku 1657 byla v první lánové vizitaci zmapovaná jen část Moravy. Navíc byla negativně hodnocena pro svoji nepřesnost, a proto v letech 1669–1679 vznikla tzv. druhá lánová vizitace, načež lánový rejstřík z první vizitace zanikl vznikem druhého, tzv. moravského lánového rejstříku.² Veškeré lánové rejstříky jsou dnes uloženy v Moravském zemském archivu v Brně, ve fondu D1. Poskytují cenné informace, pro studium vybraného tématu jsou zcela zásadní.

¹ Kateřina ČERNÁ, *Šlechtické znaky na kulturních památkách v okrese Žďár nad Sázavou*, Hradec Králové 2012, 92 s.

² František MATĚJEK, *Lánové rejstříky brněnského kraje z let 1673–1675*, Praha 1981, 140 s., TÝŽ František MATĚJEK, *Lánové rejstříky jihlavského kraje z let 1671–1678*, Praha 1983, 114 s., TAKTĚŽ František ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 1999, s. 347.

Dále nelze opomenout řadu pramenů, uchovaných ve stavovských a samosprávných fondech. Jsou to fondy Stavovské listiny A3 (1348–1964)³ a Akta šlechtická A 12 (1419–1864).⁴ Také fondy úřadů a institucí ve fondu B 2 Gubernium⁵, (1613) 1636–1785 (1799) a ve fondu B 15 Moravské místodržitelství – církevní oddělení, 1786–1918.⁶ Cenné údaje přináší kupní smlouvy v patrimoniálním fondu F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou, Nové Veselí a Vojnův Městec,⁷ ve fondu F 194 Velkostatek Černá – Rudolec (1589–1945)⁸, ve fondu Velkostatek Křižanov,⁹ ve fondu Velkostatek Radešín,¹⁰ ve fondu F 188 Velkostatek Polná-Přibyslav.¹¹ Z fondů obsahujících prameny berní povahy jde o fond D 1 Lánové rejstříky (1667–1679),¹² D 4 Tereziánský katastr (1758–1768)¹³ a D 6 Josefínský katastr (1789–1787)¹⁴. Důležité jsou i kartografické prameny mapy Sbíрка katastrálních map¹⁵ D 11 a Sbíрка map a plánů D 22 (1575–2003).¹⁶ Ke sledované problematice se váží i prameny o působení majitelů panství a statků. Vedle církevních Fond E 8 Cisterciáci Žďár¹⁷ jsou to i šlechtické archivy Rodinný archiv Dierichštejnů Mikulov (1097–1944)¹⁸ G 140, Rodinný archiv Mitrovských Dolní Rožínka (1203–1943)¹⁹ G 147 a Rodinný archiv Collaltů Brtnice (1191–1947) G 169.²⁰

Práce by měla přinést odpovědi na několik následujících otázek: Jak se v průběhu let měnil počet panství a statků? Jak dalece se u jednotlivých panství a statků

³ MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy z let 1348–1964 (1971), NAD: 3.

⁴ *Tamtéž*, fond A 12 Akta šlechtická z let 1419–1864, NAD: 12.

⁵ Moravský zemský archiv Brno, fond B 2 Gubernium, (1613) 1636–1785 (1799), NAD: 19.

⁶ Moravský zemský archiv Brno, fond B 15 Moravské místodržitelství – církevní oddělení, 1786–1918, NAD: 486.

⁷ *Tamtéž*, fond F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou – Nové Veselí a Vojnův Městec, NAD: 440.

⁸ *Tamtéž*, fond F 194 Velkostatek Černá – Rudolec z let 1585–1945 (1947), NAD: 426.

⁹ *Tamtéž*, fond F 61 Velkostatek Křižanov z let (1437) 1641–1945, NAD: 328.

¹⁰ *Tamtéž*, fond F 190 Velkostatek Radešín z let 1750–1943 (1952), NAD: 425.

¹¹ *Tamtéž*, fond F 188 Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled z let (1257) 1480–1940, NAD: 424.

¹² *Tamtéž*, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1679, NAD: 165.

¹³ *Tamtéž*, fond D 4 Tereziánský katastr z let 1758–1768, NAD: 168.

¹⁴ *Tamtéž*, fond D 6 Josefínský katastr z let 1787–1789, NAD: 170.

¹⁵ *Tamtéž*, fond D 11 Sbíрка katastrálních map z let 1820–1949, NAD: 175.

¹⁶ *Tamtéž*, fond D 22 Sbíрка map a plánů z let 1575–2022, inv. č. 8, sign. 9, NAD: 182.

¹⁷ *Tamtéž*, fond E 8 Cisterciáci Žďár z let 1222–1783 (1800), NAD: 202.

¹⁸ *Tamtéž*, fond G 140 Rodinný archiv Dierichštejnů Mikulov z let (1097) 1222–1944, NAD: 715.

¹⁹ *Tamtéž*, fond G 147 Rodinný archiv Mitrovských Dolní Rožínka z let 1473–1943, NAD: 722.

²⁰ MZA Brno, fond G 169 Rodinný archiv Collaltů Brtnice z let 1191–1945 (1947), NAD: 741.

měnil jejich územní rozsah? Kdo je vlastnil? Co zapříčinilo, že se měnili různí majitelé jednoho panství a statků i v krátké době několika let?

Pro zjištění územních proměn a změn znamenajících střídání vlastníků jsou klíčovým pramenem desky zemské cúdy brněnské – kvaterny trhové kraje Brněnského a kvaterny trhové kraje Jihlavského²¹, do kterých byly šlechtou, církevní institucí či městem zaneseny změny v pozemkovém vlastnictví. V diplomové práci byly také tyto prameny (např. kupní smlouvy o prodeji majetku, zápisy o dlužích, závěti majitelů aj.

Literatura zabývající se zkoumaným tématem je poměrně skromná. Obecné informace o dějinách správy lze čerpat ze syntetické práce Zdeny Hladíkové, Jana Dobeše a Jana Janáka,²² o rodech majitelů zboží mnohé vypovídají genealogicky a heraldicky orientované práce Jana Pelanta²³ a Jana Halady.²⁴

K nástinu posloupnosti majitelů může pomoci publikace Ladislava Hosáka²⁵ uvádí totiž jména majitelů tvrzí a zámků, kteří zpravidla vlastnili i celý statek či panství. Publikace, které detailně líčí dějiny obcí ve žďárském regionu, tedy Svobodova Vlastivěda moravská²⁶ představuje dějiny jednotlivých obcí v tehdejších soudním okrese, např. první zmínky, dějiny školy, hospodářské dějiny a kulturní dějiny končící na počátku minulého století.

Jak bylo již uvedeno, publikací o proměně zemsko-deskové držby ve žďárském soudním okrese je nevelké množství. Většinou se týkají Žďáru nad Sázavou. K nim náleží kniha Dr. Metoděje Zemka a Antonína Bartuška,²⁷ která se zabývá vedle podrobných vylíčení dějin města Žďáru nad Sázavou velmi důkladně i dějinami cisterciáckého kláštera. Dále je to Jan Tenora, jenž se snaží na základě spolehlivých pramenů opravit své předchůdce a složit nový obraz prvního zániku kláštera roku

²¹ MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy z let 1348–1964 (1971), NAD: 3.

²² Zdena HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. 2. vyd. Praha 2007, 586 s.

²³ Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*. Havlíčkův Brod 2013, 622 s.

²⁴ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, 685 s.

²⁵ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 2004, 1144 s.

²⁶ J. F. SVOBODA, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Žďárský okres*. Brno 1937, 356 s., TÝŽ a J. F. SVOBODA, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Novoměstský okres*. Brno 1948, 720 s.

²⁷ Metoděj ZEMEK – Antonín BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou. 1. - 2. díl*, Havlíčkův Brod 1962, 363 s.

1614.²⁸ A pro žďárské panství a jeho proměny je také přínosná publikace Aloise Plichty.²⁹ Kniha Jindřicha Šilhana³⁰ pojednává především o Novém Veselí a novoveselském statku od jeho vzniku až do jeho zániku. Po metodologické stránce byly pro studium přínosem a inspirací ještě dvě práce, i když se přímo žďárské oblasti přímo netýkají. Jedná se o kolektivní monografii kolektivu vedeného Ondřejem Felcmanem vázané k proměnám území východních Čech³¹ a dále diplomovou práci Lucie Blažejové o proměnách zemskodeskového majetku na pomezí Kouřimska a Čáslavska, obhájenou na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové v semináři O. Felcmana.³²

Diplomová práce je rozdělena do šesti kapitol, z nichž první seznamuje čtenáře s územním rozložením panství a statků ve žďárském regionu v roce 1654 (1656). Další čtyři kapitoly se zabývají proměnami jednotlivých panství a statků existujících ve sledovaném období ve žďárském regionu, které zůstaly zachovány až do zrušení feudálního systému a které v předchozích letech pohltily ostatní velkostatky. Šestá kapitola/Závěrečná část podává odpovědi na otázky, jež byly položeny v úvodu, a stručně shrnuje vývoj zemsko-deskového majetku na Žďársku ve sledovaném období.

Ač je téma této jmenované práce ohraničeno roky 1654, respektive 1656 a ukončeno rokem 1850, jsou proměny konkrétního zemskodeskového majetku nastíněny ve stručném přehledu od druhé poloviny 13. století, která je na pomezí Čech a Moravy svázána s významným historickým mezníkem v podobě založení cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Také u dějin ostatních panství a statků jsou prováděny stručné návraty do dějin obcí od prvních zmínek o jejich vzniku. Tento přehled umožní lépe porozumět majetkovým proměnám v daném mikroregionu a obrazně řečeno stát na pevnější půdě, když jde o pochopení změn v pobělohorském období.

²⁸ Jan TENORA, *První zánik cisterciáckého kláštera ve Žďáře r. 1614*. Brno 1912, 101 s.

²⁹ Alois PLICHTA, *Klášter na hranicích. Kulturně historický obraz cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou*. Kostelní Vydří 1995, 79 s.

³⁰ Jindřich ŠILHAN, *Statek Nové Veselí: 1564–1709. Část 1, Doba vlády Aleny Meziříčské 1564–1610*. Nové Veselí 1968, 75 s., TÝŽ Jindřich ŠILHAN, *Statek Nové Veselí: 1564–1709. Část 2, Období nejistoty a sporů 1610–1709*, Nové Veselí 1971, 71 s.

³¹ Ondřej FELCMAN a kol., *Území východních Čech od středověku po raný novověk. Kapitoly k územně správním dějinám regionu*. Praha 2011.

³² Lucie BLAŽEJOVÁ, *Proměny zemsko-deskového majetku na hranicích historického Čáslavska a Kouřimska v letech 1654–1850*, Hradec Králové, 2013. 145 s.

Do výkladu diplomové práce nejsou zahrnuty svobodné hamry a dvory ležící na sledovaném území Žďárska, neboť představují specifické téma, které by stálo za samostatné zpracování. Zmiňovány jsou jen pro úplnost a okrajově.

Veškeré proměny rozsahu majetku jsou znázorněny na mapách vložených přímo do textu práce. Zobrazují územní vývoj jednotlivých statků a panství v celém období. Velmi přínosná je mapa z fondu D 22 Soupis map a plánů z Moravského zemského archivu v Brně ve formátu A0, na níž se v celistvosti nachází historický soudní okres Žďár nad Sázavou.³³ Mapy mají také částečný přesah do sousedních historických soudních okresů, tj. okresu Velké Meziříčí, okresu Nové Město na Moravě a částečně do okresu Bystřice nad Pernštejnem a politického okresu Jihlava.

V předkládané diplomové práci se opírám o analytickou metodu, která umožňuje rozboru zkoumaných konkrétních jevů na sledovaném území soudního okresu Žďár nad Sázavou i mimo něj. Na základě používané analytické metodě je možné již během studia pramenů vypořádat i vztahy mezi jednotlivými jevy. V textu diplomové práce volím metodu progresivní, ale i diachronní z důvodu lepší přehlednosti a celistvosti. Také používám metodu přímou, kartografickou, komparativní.

³³ MZA Brno, fond D 22 Sběrka map a plánů z let 1575-2022, inv. č. 8, sign. 9, list č. 3, NAD: 182.

1 Žďársko v roce 1656

Soudní okres Žďár nad Sázavou se rozkládal v západomoravské oblasti sousedící na jihu s okresem Velké Meziříčí, na východě s okresem Nové Město na Moravě, na severu s krajem Chrudimským a na západě s krajem Čáslavským.

Podle zachovaných lánových rejstříků z let 1669-1679 se v Jihlavském kraji nacházel jeden statek (Nové Veselí) a jedno panství (Černá – Rudolec). V kraji Brněnském se nacházelo pouze panství Žďár nad Sázavou.³⁴ V roce 1656 byl statek Nové Veselí a panství Černá – Rudolec ve vlastnictví příslušníků panského stavu.³⁵ A panství Žďár nad Sázavou držel v rukou církevní řád (cisterciáci). Nejrozsáhlejším panstvím dle počtu vesnic bylo bezesporu panství Žďár nad Sázavou – (statek Radešín), do něhož patřilo jedno město, dvě městečka a 30 vesnic.³⁶ Po něm následovalo panství Černá – Německý Rudolec se dvěma městečky a 13 vsí.³⁷ Poslední, co do rozlohy byl statek Nové Veselí, jemuž patřila dvě městečka a čtyři vesnice.³⁸ Je tedy možné konstatovat, že v polovině 17. století se na Žďársku nacházela tři správní jednotky (srov. obrázek č. 1 – Žďársko v letech 1656–1679).

³⁴ MZA Brno, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1674, inv. č. 252, sign. 264a, kniha č. 264., *tamtéž* fond D 1 Lánové rejstříky z let 1656–1674, inv. č. 274, sign. 286, kniha č. 286., *tamtéž* inv.č. 253, sign. 264b, karton č. 264b.

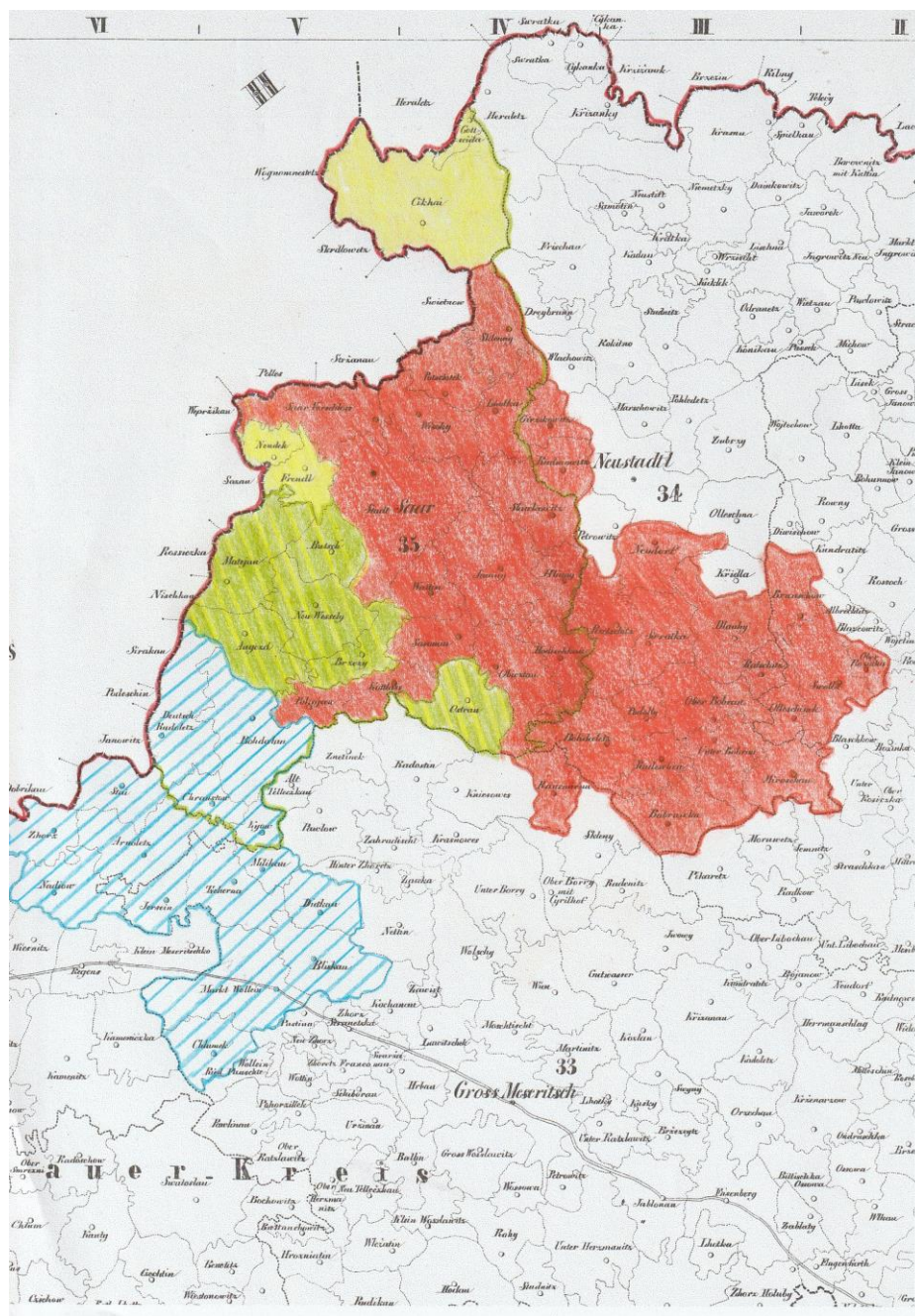
³⁵ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, 685 s.

³⁶ MZA Brno, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1674, inv. č. 252, sign. 264a, kniha č. 264. Dále obec Cikháj se v lánových rejstřících neobjevuje ač je zmiňována v nejstarších žďárských urbářích dle MZA Brno, fond B 1 Gubernium, sign. R 136, č. 75a/B, *tamtéž* Jan, ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849)*. Katalog. Praha 2002, s. 350-351.; Dále osada Najdek byla založena až počátkem 18. století, jak píše J. F. Svoboda ve své *Vlastivědě moravské. II. místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 242. Dále osada Frenzl je hamr.

³⁷ MZA Brno, fond D 1 Lánové rejstříky z let 1656–1674, inv. č. 274, sign. 286, kniha č. 286.

³⁸ MZA Brno, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1674, inv.č. 253, sign. 264b, karton č. 264b.

Obrázek č. 1 – Žďársko v letech 1656-1679 s legendou³⁹

³⁹ Před závěrečnou úpravou diplomové práce do systému eVŠKP byla zjištěna chyba v letopočtu 1858 správně řečené panství Polná-Žďár nad Sázavou v letech 1831-1850. Legenda je součástí všech map v diplomové práci. Za tuto nepozornost se předem omlouvám.

Legenda:

- zemská hranice
- hranice soudního okresu

- Žďársko v letech 1656–1679
- statek Nové Veselí v letech 1564–1622
- statek Nové Veselí v letech 1623–1709
- panství Černá – Německý Rudolec v letech 1656–1850
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1638–1648
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1649–1710
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1711–1809
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1810–1826
- panství Polná–Žďár nad Sázavou v letech 1831–1858

2 Statek Nové Veselí

První zpráva o Novém Veselí⁴⁰ se připomíná roku 1377, kdy bylo součástí meziříčského panství. Jan mladší z Meziříčí daroval všechnen svůj meziříčský majetek, mezi nimi i osadu Veselí, tj. Wessele villa⁴¹ svému strýci Janovi staršímu z Meziříčí a jeho následovníkům.⁴² Později v roce 1477 s právem podacím se výslovně uvádí Veselí a Jiří z Kravař a ze Strážnice vkládá hrad a panství Velké Meziříčí Janovi staršímu z Lomnice do desek zemských. Ke skutečnému majetkovému převodu došlo již dříve, neboť 15. června 1446 Jan z Lomnice a na Meziříčí se synem Václavem udělili vsi Veselí právo dědické, omezené však na území panství.⁴³ Roku 1515, po smrti Jana staršího z Lomnice a na Meziříčí, se rozdělil meziříčský majetek mezi jeho syny, z nichž Vilém Meziříčský z Lomnice dostal díl včetně vsi Veselí s kostelním podacím.

Statek Nové Veselí se vyvinul až v druhé polovině 16. století, k němuž přináležely ves Budeč, ves Březí, ves Matějov, ves Budeč a ves Újezd. V té době byl majitelem meziříčského panství a statku Ořechova, místokancléř království českého Zikmund Heldt z Kementu⁴⁴, který dne 15. září 1562 poslední vůlí daroval své manželce Aleně Meziříčské z Lomnice⁴⁵ veselský statek se vším jeho příslušenstvím k držení a užívání a prostory k obývání na zámku ve Velkém Meziříčí, ve Velkých Němčicích a ve Novém Veselí. Smlouva byla vložena do desk zemských v roce 1576.⁴⁶ Po smrti Zikmunda Helta z Kementu v roce 1564 (obrázek č. 2) vládla panstvím vdova Alena Meziříčská z Lomnice a na Meziříčí do plnoletosti jejich společných dětí, tedy syna Zikmunda, syna Vladislava a dcery Zuzany.

⁴⁰ Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I., Jižní Morava*. Praha 1981, s. 176.

⁴¹ Karel KUČA: *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000, IV. díl MI-Pan, s. 446.

⁴² Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 302.

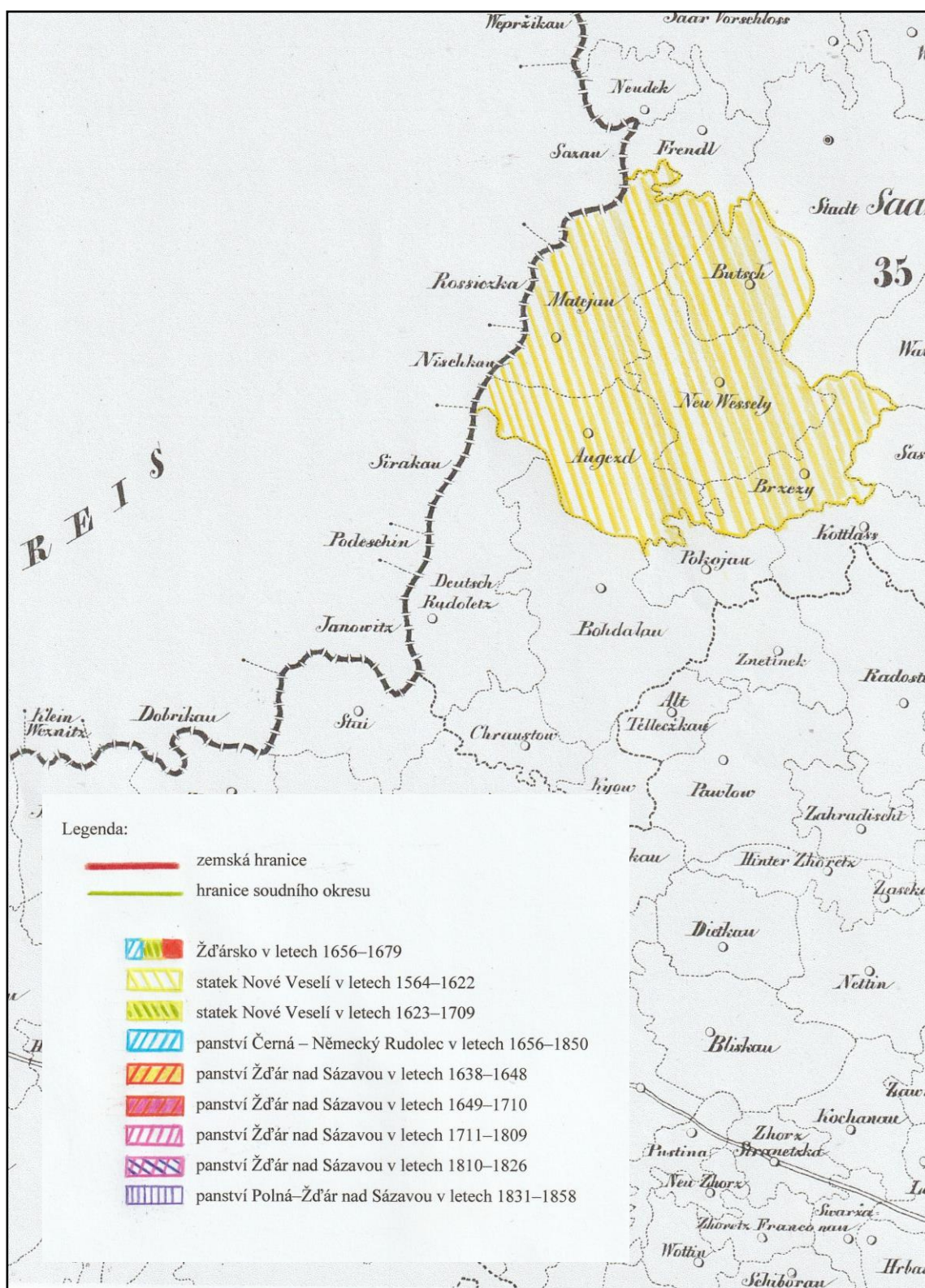
⁴³ Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 302.

⁴⁴ *Moravské zemské desky III. 1480-1566*. Kraj brněnský., ed. Tomáš Kalina, Praha 1950, kniha XXVIII, fol. f22-f22v, č. 62, 63, s. 403.

⁴⁵ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, 685 s

⁴⁶ Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 57.

Obrázek č. 2 Statek Nové Veselí v letech 1564-1622 s legendou.

A až bylo roku 1580 vloženo poručenství Václava staršího Berky z Dubé a Lipého ve prospěch své dcery Anny Marie a manželky Aliny Berkové z Lomnice a na Meziříčí, přesto z poslední vůle Zikmunda Helta z Kementu měly dědit jeho děti podle stáří. V první řadě dle testamentu Heltovým měl dědit nejstarší syn Zikmund, ale ten zemřel již roku 1581, aniž by se ujal správy panství. Druhý syn Vladislav zemřel také bez dědice koncem roku 1584, tudíž veškerý majetek připadl na dceru Zuzanu, na manželku Jindřicha z Valdštejna a na Sádku. Jmenovaný Jindřich zemřel v roce 1589 a vdova Zuzana si vzala roku 1591 mladšího bratra svého nevlastního otce, Zdeňka Berku z Dubé a Lipého. Zuzana Heltová z Kementu v roce 1592 záhy zemřela a její druhý manžel Zdeňka Berka z Dubé a Lipého zemřel o pár let později a meziříčského panství se ujal dle testamentu jeho mladší bratr Ladislav Berka z Dubé a Lipého. Zároveň uplatňoval nárok na panství Velké Meziříčí proti správě Ladislava, jeho starší bratr Václav, ale neúspěšně. Spor nebyl ukončen, neboť urozená paní Alina Berková Mezeříčská z Lomnice a na Budišově a Osovém přikoupila od urozeného vladyky Jana Polcara z Šparařova a na Novém Ořechově statek svůj dědičný, totiž tvrz Ořechov s mlýnem a poplužním dvorem, ves Ořechov, ves Kadolec s usedlými i neusedlými lidmi, se všemi platy a poplatky, s kostelním podacím v městečku Bitýšce, s lesy a loukou, s háji, s chrastinami, s porostlinami, s lukami, s rybníky, s rybníštěmi a se vším právem panstvím a příslušenstvím přináležející mu a prodávajíc, jak se ve smlouvě udává „*za puol osma tisíce zlatých po třiceti groších a groš po sedmi peněžích bílých počítajíc, na tolařích, groších českých dobrých stříbrných a jiných groších dobrých, v markrabství moravském berných.*“ Trhová smlouva byla vložena do desek zemských v Brně dne 18. března 1596 se smluvčími Jakubem z Radostína a na Ostrově, Janem Munkou starším z Ejvanči na Troubsku a Moravci.⁴⁷

Alina přijala svého druhého manžela Václava staršího Berku z Dubé a Lipého nejen na nové ořechovské panství⁴⁸, ale i na své dědičné panství Nové Veselí, k němuž přináleželo tvrz a městečko Veselí s mlýnem, pivovarem a poplužním dvorem, na ves

⁴⁷ *Moravské zemské desky III. 1567-1641.* Kraj brněnský., ed. Miroslav Rohlík, Praha 1957, kniha XXXII. (XXVIII.) z let 1596-1598, s. 271-272, fol. f.4, č.4.

⁴⁸ *ZDB III.*, s. 273, fol. f.f5., č. 7, kniha XXXII. (XXXIII.)

Matějov, na ves Újezd, na ves Budeč a na ves Březí dle poručení nebožtíka Zikmunda Helta z Kementu.⁴⁹ Alenin manžel, Václav starší Berka z Dubé a Lipého již v roce 1573 je pánem na Budišově, neboť kupuje od Jana Martinkovského tvrz a městečko Budišov, městečko Tasov s podacím, pustou tvrz Hrádek, ves Náremeč s pustou tvrzí, ves Oslavu, ves Kamenné, ves Holubovu Zhoř, díl vsi Studnice a pustý zámek Dub.⁵⁰ V roce 1593 Alena Berková, rozená Meziříčská z Lomnice kupuje od Smila Osovského z Doubravice osovské panství, k němuž náležely zámek Osová s pivovarem, díl vsi Vlkova s pilou, díl vsi Březí, dvůr Březí, ves Kunčov, ves Vondrušky, novou ves v Rozích a díl městečka Osové Bítýšky.⁵¹ Alena Berková, rozená Meziříčská z Lomnice a na Meziříčí i svého druhého manžela Václava staršího Berku z Dubé a z Lipého a na Meziříčí přežila, a proto se stala dle společné smlouvy dědičkou nejen statku Nové Veselí, ale i panství Budišov, panství Osová a statečku Nový Ořechov, která o pár let později přechází odkazem Aliny Berkové všechny držené statky na Lva Buriana Eusebia Berky z Dubé a Lipého, na Rychmburce, na Budišově, Osovým a na Novém Ořechově. (obrázek č. 3).⁵² Ke statku Nové Veselí patřily osady Budeč, spustlá ves Babín, ves Matějov, ves Újezd se spustlou vsí Blažkov a ves Březí.⁵³

O tři roky později je odprodán statek Osová, totiž zámek Osová s poplužním dvorem a pivovarem, sladovnou a městečko Osovou Bítýšku s kostelním podacím i s důchody, ves Vlkov s mlynářem a pilou, ves Březí u Osové, ves Skřínářov, ves Vondrušky a ves Rohy se vším příslušenstvím, Janu Jiřímu Humpoleckému z Rybenska na Rotkově a Malostovicích za summu 22.000 zlatých. Smlouva byla vložena do desek zemských v Brně dne 18. března 1612.⁵⁴ V letech 1614-1616 je odprodán Lvem Burianem Berkou i statek Ořechov, neboť je již roku 1617 v deskách zemských

⁴⁹ MZA Brno, f. A3, a ZDB III. 1567-1641, s. 273, fol. f.5., č. 6, Kniha XXXII. (XXXIII.)

⁵⁰ ZDB III., Kniha XXVI., č. 8.

⁵¹ ZDB III., č. 17 a 73, Kniha XXXI. (XXVII.)

⁵² ZDB III., Kniha XXXIV. (XXX), s. 380, fol. f.18.v, č. 22.

⁵³ MZA Brno, f. A3, ZDB, kniha č. 147, fol. 9.

⁵⁴ ZDB III., Kniha XXXIV. (XXX), s. 419, č. 78.

připomínán jako Lev Burian Berka z Dubé a Lipého na Rychmburce, na Budišově a Novém Veselí.⁵⁵

Lev Burian Eusebius Berka z Dubé a Lipé nadále vlastní statek Rychmburk, Budišov, Rosice u Chrudimi, Slatiňany a statek Nové Veselí. Za služby, které prokázal českému králi Ferdinandovi II. byl povýšen do hraběcího stavu a stal se dědičně nejvyšším maršálkem Českého království a dostal roku 1622 panství Dačice, které bylo konfiskované Vilému Dubskému z Třebomyslic za 150.000 zlatých a východočeské dominium rozšířil dne 14. listopadu 1624 statkem Ostrov nad Oslavou za 9.000 zlatých konfiskovaný Tomášovi Soběhrdovi z Kozlova.⁵⁶

V březnu 1626 Lev Burian Eusebius hrabě Berka z Dubé a Lipé zemřel a ze svých statků zřídil v poslední vůli ze dne 10. října 1625 rodinný fideikomis pro potomky svého rodu katolického vyznání. Na panství, které se rozkládalo na území Čech ustanovil dědicem nezletilého syna Matyáše Ferdinanda Františka hraběte Berku z Dubé, načež až do roku 1641 spravovala svěřenecké statky jako poručnice jeho matka Františka Hypolita Eusebie z Dubé rozená hraběnka z Fürstenberka. Na Moravě však poslední vůle Lva Buriana Eusebia hraběte Berky z Dubé a Lipého nesplňovala patriční předpisy. Jeho dědici se měli stát jeho synové či nejbližší mužský příbuzný. Poručnictví za nezletilého syna Matyáše Ferdinanda Františka hraběte Berky z Dubé a Lipého se ujal kardinál František z Ditrichštejna a statky spravoval až do 3. září 1636, kdy dal císař Ferdinand mladého Berku na jeho žádost zploletit. V listopadu téhož roku kardinál František Ditrichštejn umírá a svěřené statky nestihl již úředně předat, a proto povinnost přešla na jeho synovce a dědice, Maxmiliána z Ditrichštejna, který Matyášovi předal panství Dačice, Budišov a Nové Veselí. Moravské statky svěřil do správy dačickému úředníkovi Jiříkovi Kroužkovi a v Čechách nechal nadále hospodařit svoji matku, neboť odjel do ciziny vrátivši se koncem roku 1642. Jeho zdravotní stav se zhoršoval a dne 20. srpna 1644 v Jihlavě umírá, nejvyšší dědičný maršálek Království českého Matyáš Ferdinand František hrabě Berka, bezdětný. Svěřenství jeho statků

⁵⁵ ZDB III, Kniha XXXV. (XXXI.), fol. f6, s. 459.

⁵⁶ J. F. SVOBODA, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Žďárský okres*. Brno 1937, s. 59.

mělo přijít na mužské potomky mladší větve.⁵⁷ Jeho smrt bez poslední vůle i bez dědiců odstartovala období sporů, které pro moravské statky trvalo celých sedmdesát let s vítězstvím rodu Berků. Dědictví na moravských statcích se ujala opět ovdovělá matka Františka Hypolita Eusebie z Dubé rozená hraběnka z Fürstenberka a před svou smrtí roku 1642 jej odkázala Bedřichu Rudolfovi hraběti z Fürstenberka.

Po jeho smrti 26. října 1655 v Dačicích převzal dědictví jeho syn Maxmilián František hrabě z Fürstenberka-Stühlingenu a po něm roku 1680 druhorozený syn Prosper Ferdinand. I další mužští potomci rodu Berkové uplatňovali vlastní nároky na dědictví. Skutečného držení se uvázal syn Zdeňka Leopolda, Ladislav Berka z Dubé. Po něm v nástupnictví následoval Bohuslav Ferdinand Leopold, od roku 1659 František Karel Berka z Dubé, poté od roku 1660 držela statek novoveselský Marie Eliška Vchynská z Vchynic, manželka Bohuslava Ferdinanda Leopolda Berky, přesto za opravdového majitele byl v říjnu 1669 uznán František Antonín Berka hrabě Hovora a v roce 1672 se prohlásil za jediného nápadníka rodového fideikomisu se sídlem v Dačicích.⁵⁸ Dlouholetý spor vedený několik generací mezi Fürstenberky a Berky nakonec vyhrál ve prospěch hraběnky Františky Rosálie Kinské, rozené hraběnky Berkové z Dubé a Lipého, která dne 28.července 1709 v Dačicích prodala statek Nové Veselí žďárskému klášteru za 55.000 zlatých a 100 dukátů klíčného.⁵⁹ Tímto statek byl natrvalo připojen ke žďárskému panství Žďár-Nové Veselí.

Budeč

Nejstarší zprávu o Budcye známe z desek zemských k roku 1377, kdy Jan mladší z Meziříčí dědičně připisuje celé své meziříčské panství mezi nimi je zmiňovaná i ves Budeč Janovi dědičně připisuje celý své panství Velké Meziříčí svému strýci Janovi staršímu z Meziříčí. V roce 1562 Zikumnd Helt z Kementu nechal utvořit panství Nové Veselí a připojil k němu i ves Budeč, a tudíž od této doby sdílí osada stejné osudy jako toto zmiňované panství.

⁵⁷ MZA Brno, f. A3 Stavovské rukopisy – Zemské desky cúdy brněnské, kniha (dále kn.) 316, fol. 6.

⁵⁸ Střídání majitelů statku Nové Veselí se mi nepodařilo podložit archivními prameny, a proto odkazuji na Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 59.

⁵⁹ MZA Brno, f. E8 Cisterciáci Žďár, inv. č. 460, sign. G 16, a f. E8, inv. č. 461, sign. G 17, karton 16.

Babín

Původní osídlení je ovšem mnohem starší, neboť do tohoto území spadá alespoň část pozemků zaniklé osady Babína, o níž známe nejstarší zprávu z r. 1353, kdy dali majitelé velkomeziříčského panství žďárskému klášteru mimo jiné také svou ves Babín. Ves pravděpodobně založili dědici Přibyslava z Křižanova počátkem 14. století. Ves Babín byla dána klášteru sice dědičně a k svobodnému držení, ale s určitými podmínkami, a jelikož o ní nenacházíme ani zmínky ve žďárském urbáři z r. 1407, zdá se, že byla klášteru opět odňata.⁶⁰

Březí

Nejstarší zprávu, kde se výslovně uvádí osada Březí známe k roku 1447, kdy Jan z Kravař a ze Strážnice prodává Březí i s panstvím Velké Meziříčí Janovi staršímu z Lomnice. U panství Velké Meziříčí setrvává až do roku 1552.⁶¹ Od roku 1596 u statku Nové Veselí.

Újezd

V letech 1526–1552 u panství Velké Meziříčí, od roku 1596 u statku Nové Veselí.

Matějov

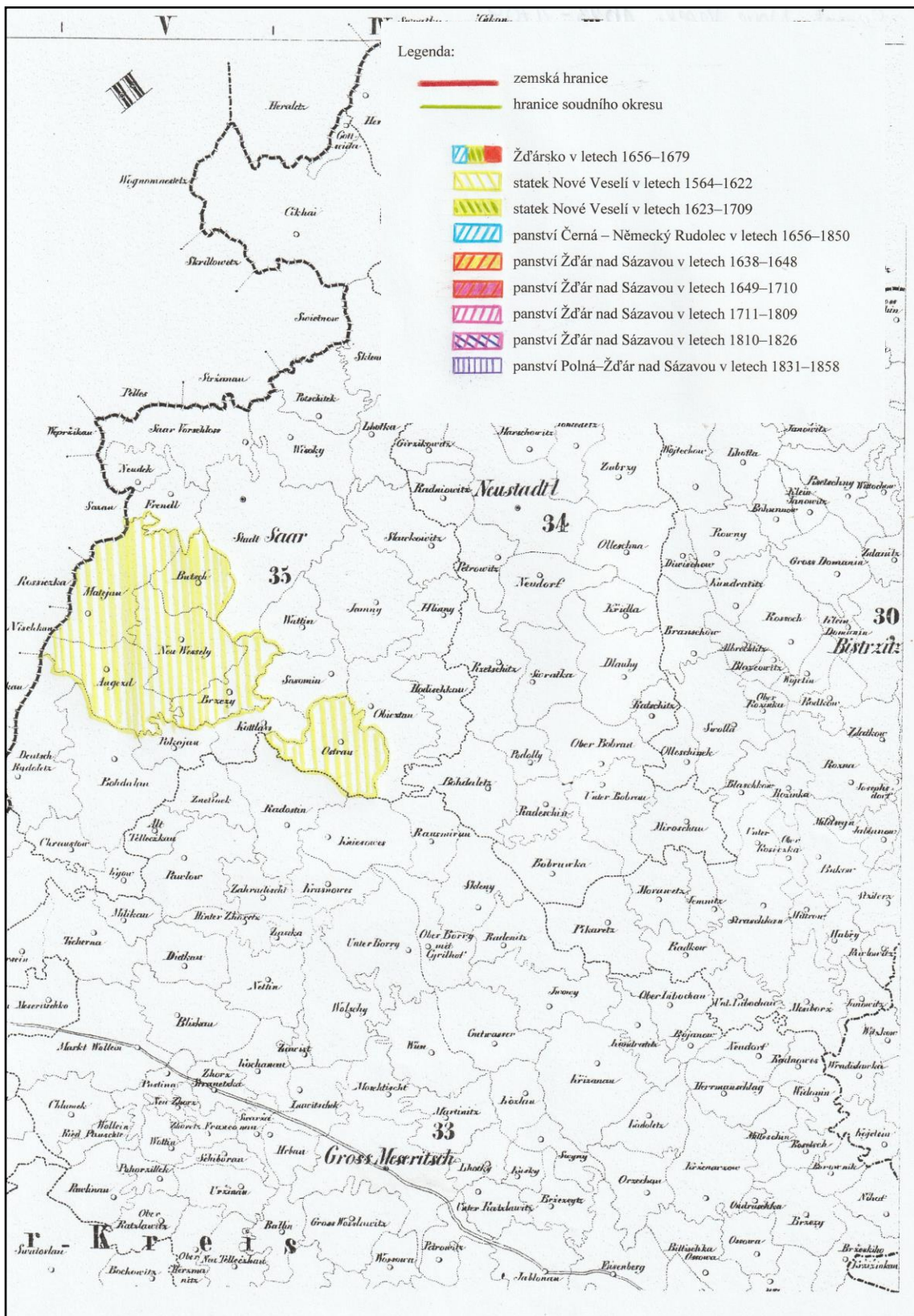
Nejstarší zpráva, kdy se uvádí ves Matějov známe z roku 1447, kdy Jiří z Kravař a ze Strážnice prodává panství Velké Meziříčí Janu staršímu z Lomnice, kdy díl včetně vsi Matějov držel jeho syn Vladislav z Meziříčí a v roce 1538 jej vkládá do desek zemských Janovi z Pernštejna.⁶² Od roku 1596 u statku Nové Veselí.⁶³

⁶⁰ MZA Brno, f. G 466 Svoboda, Josef František, inv. č. 312, karton č. 22, fol. 163, 164.

⁶¹ ZDB II., Kniha XII., 544.

⁶² ZDB II., Kniha XXVI., fol. f6, s. 459.

Obrázek č. 3 Statek Nové Veselí v letech 1623-1709

3 Statek Ostrov nad Oslavou

Když roku 1515 zemřel Jan z Lomnice, zemský hejtman a majitel meziříčského panství. Bylo po jeho smrti panství rozděleno mezi jeho syny a díl obsahující ves Ostrov nad Oslavou s kostelním podacím, ves Pavlov, ves Matějov, ves Zhoř, ves Bory, ves Heřmanice a Kamenné a tři rybníky a jiné trdelní rybníčky připadl dědičně jeho synovi Vladislavovi Meziříčskému z Lomnice. Ostrov nad Oslavou se stal jistě sídlem tohoto statku. V roce 1536 dal Vladislav Meziříčský z Lomnice zapsat do zemských desk bratrům Janovi a Petrovi Michka z Radostína z tohoto svého dědictví ves Ostrov nad Oslavou s kostelem podacím, se dvěma mlýny, s rybníčkem a se selskými lesy. V letech 1558-1568 se setkáváme s Mikulášem Michkem z Radostína⁶⁴, též řečený Mikuláš Vostrovský či z Vostrova. V letech 1572 je tu pánem Jan Vostrovský a v letech 1573-1596 Jakub Michek z Radostína a na Vostrově. Ten roku 1508 prodal dům s lukami a řekami jejím příslušejícími. V letech 1600-1609 nacházíme tu vladyku Václava z Radostína a na Vostrově, dne 24. února 1613 (nebo 1609) si pozval sousedy Viléma Dubského z Třebomyslic na Novém Městě a Jiříka Džbánovského z Džbánova na dvoře v Mohelně, aby odhadli jeho zboží skládající se: Tvrz a ves Ostrov nad Oslavou s kostelním podacím, s poplužním dvorem, s pivovarem a mýtem a prodal jej za 11.000 zlatých Tomášovi Soběhrdovi z Kozlova, kterému to bylo 1612 vtěleno do zemských desk. Tomáš Soběhrd z Kozlova byl nekatolík a po roce 1620 byl uznán částečně vinným účasti na stavovském povstání a odsouzen ke ztrátě dvou třetin svého majetku. Byl mu zkonfiskován stateček ostrovský, který byl prodán v roce 1623 Lvu Burianovi Berkovi za 9.000 zlatých (viz obrázek č. 2). Tímto byl statek Ostrov nad Oslavou natrvalo spojen se statkem Nové Veselí. Z lánových rejstříků to je patrné, neboť v roce 1656 je ves Ostrov uvedena jako jedna z vesnic příslušející ke statku Nové Veselí.⁶⁵

⁶⁴ Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I.*, Jižní Morava. Praha 1981, s. 184.

⁶⁵ MZA Brno, f. D1 Lánové rejstříky, 1656-1679, inv. č. 253, sign. 264b.

4 Panství Černá – statek Německý Rudolec

První dosud známou zprávou o statku Rudolec máme z první poloviny 14.století. Roku 1369 kupuje Půta z Rudolce se svými bratry Žibridem a Benešem od Bunka z Mostovic ve vsi Kamenné osm lánů se dvorem a dvěma usedlostmi, s řekou, lesy a jiným příslušenstvím. Roku 1378 Žibrid z Rudolce s přivolením Půty a Beneše toto zboží prodává Janovi staršímu z Meziříčí.⁶⁶ Bylo to tedy asi spříbuzněné, (neboť) Půta měl za manželku Markétu s ní se v roce 1390 spolčil na všechn svůj majetek. Roku 1420 byl na Rudolci Mikuláš Šabart, pravděpodobně syn, který zapisuje manželce své Anně z Donic (fol. 235 z Donína) vsi Rudolci s poplužím, polí věno 50 kop grošů, které přijímá Mikuláš z Mochova na Valči a Krahulově.⁶⁷ Na toto věno přijala roku 1447 Anna z Rudolce spolek syna svého Půtu Šabarta z Rudolce. Roku 1464 vládne na statku Rudolec tento syn Půta, který má za manželku Elišku z Křivého. (A on) zapisuje manželce své 120 kop grošů na svém vlastním dědictvím vsi Rudolci s mlýnem, na vsi zvané Němkyně s rybníkem. (Toto) věno přijímá sám Půta. Téhož roku rozšiřuje Půta Šabart svůj majetek přikoupením Chroustova a Kyjova. V této době získal také do zástavy od opata třebíčského Matěje II. 80 zlatých uherských a 120 kopách grošů ves Rybné. Dne 13.srpna 1480 spolčil Půta s manželkou Eliškou z Křivého na tvrz Rudolec i na všechny vsi dědičné i zástavné, jež k Rudolci příslušejí, ale brzy potom zemřel, neboť téhož roku Eliška z Křivého přijímá na spolek dceru Annu z Rudolce a Jana z Vranova, zeť svého i jeho erby na věno své, kteréž má od nebožtíka Půty, řečeného Šabarta z Rudolce, manžela svého a tvrzi s vsi Rudolci, a 100 kop grošů a na 25 grošů i na dědictví v Rudolci, Němkyni, na Chroustově a na Kyjov, kteréž jest připadlo spolkem na ni po muži jejím na to všecko, co má neb míti bude.⁶⁸ Jan z Vranova rozšířil dále tento statek a přikoupil dědičně 1481 od Jana Klusáčka ze Zhoře tvrz se dvorem ve Zhoří (nad Jihlavou) s rybníky, lukami, potoky, s poplužím a se vším, což k té tvrzi od starodávná náleží i s Nizovem a ves Nadějov s rybníkem i vším příslušenstvím. Po smrti Elišky z Křivého připadlo právem statek Rudolec jejím společníkům, dceři Anně a zeť Janovi z Vranova. Pravděpodobně někdy v této době získal Jan z Vranova k Rudolci

⁶⁶ ZDB VI. 568.

⁶⁷ ZDB XII. 14.

⁶⁸ Svoboda: ZDB XIII 61, 62, XIV 3, 7 a AČ XVI 415. ZDB XI. 3., 7.

i ves Arnolec a ves Blažkov, který dotud náležel k Bohdalovu. Souditi to můžeme z toho, že téhož roku držitel Bohdalova Vratislav z Pernštejna se svým bratrem Vilémem žaluje Jana z Vranova a z Rudolce na 100 hřiven grošů, že požívá některých jeho luk u Bohdalova s jinými jich příslušenstvím. Roku 1491 vybavil Vilém z Pernštejna od Jana z Vranova a na Rudolci zastavenou ves Rybné a Vratislav z Pernštejna domlouval se s ním o část pozemku k založení rybníka. Svolení bylo vázáno na podmínky, a když Vratislav počal dělati rybník, aniž vyhověl podmínkám. Musel Jan žalovati a bylo mu dáno za pravdu 14.května 1492. Teprve dne 15.června 1495 umluvili se Jan Vranovský s Vratislavem z Pernštejna o pozemky pro rybník bohdalovský a 29. října 1498 se dohodl s Janem z Lomnice v hraničním sporu, který vznikl o les a pole mezi kyjovskými a pavlovskými. Roku 1510 byl již asi Jan z Vranova mrtev, neboť rudoleckým dává les do trvalého vlastnictví obce Anna z Rudolce se syny Benešem, Ctiborem a Divišem. Roku 1522 přijala tato Anna z Rudolce na pravý spolek na tvrz a ves Rudolec a celý svůj majetek syny své Beneše a Ctibora z Vranova a jejich dědice.⁶⁹ Vladyku Beneše Vranovského z Vranova a na Rudolci nacházíme jako svědka v roce 1530. Beneš Krčma z Koněpas a na Rudolci. Vládli tedy na Rudolci dva páni, Beneš Krčma z Koněpas a na Rudolci jako dědic Beneše z Vranova a sousední Jamné měl Jindřich Bořita z Budče. V roce 1552 zapsal zemský hejtman markrabství moravského Václav z Ludanic, na místě nezletilých sirotků po Janovi Vranovském z Vranova, Johanky, později manželky Viléma Dubského z Třebomyslic a Mandalény z Vranova, sousednímu Václavovi Chroustenském z Malovar tvrz a ves Rudolec s pivovarem, sady a chmelništěmi, ves Chroustov, ves Kyjov, ves Arnolec, ves Nadějov, část ve vsi Zhoří, Blažkov ves pustou, Němkyni, pusté Nizové.⁷⁰ Václav Chroustenský, bývalý úředník pana Trčky na Polné, koupil nedávno předtím intabulace 1551 od bratří Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha z Pernštejna jejich zboží a dědictví městečko Bohdalov s kostelním podacím, s platem z pivovaru odvárek, s platem řezníků, s mýtem tržním.⁷¹ Synové Václava Chroustenského asi brzy po získání nového statku, že Jan vládl na Rudolci a Rafael na

⁶⁹ ZDB XVI. 4.

⁷⁰ ZDB XXIII. 90.

⁷¹ ZDB VIII. 80.

panství Myslibořice. Oba bratři prikoupili roku 1559 od Jana staršího Stráneckého ze Stránců ostatní zboží bývalého probošství měřínského, které on nedávno předtím intabulace 1559 získal od Vratislava z Pernštejna. Bylo to dědictví třebíčské, které král Ferdinand vložil roku 1556 do desek Vratislavovi z Pernštejna a k němuž patřily městečko Měřín s kostelním podacím a ves Blížkov, ves Dědkov, ves Milíkov, ves Černá⁷², ves Jersén, ves Chlumek s pustou vsí Světlá, ves Řehořov se zákupní rychtou a s desátkem obilným vytýkaným jarým i ozimým, ves Jamné se zákupní rychtou, ves Rybné se zákupní rychtou, ves Zhoř Housětina s kostelním podacím a se zákupní rychtou, ves Bitovice se zákupní rychtou, ves Kozlov se zákupní rychtou a obilným desátkem vytýkaným jarým i ozimým, ves Stáje, ves Předbor, ves Meziříčsko, s manem z Jamné a s lidmi, s manem z Řehořova i s obilným desátkem vytýkaným jarým i ozimým, s manem ze Stáje, s manem v Meziříčku s obilným desátkem vytýkaným jarým i ozimým a s manem v Černém. Tímto dosáhl rozkvět panství svého vrcholu.⁷³ Jan měl za manželku Kateřinu, dceru Jana Přepyského, která po smrti manžela Jana roku 1562 je spolu s otcem jako spolu poručníkem vládla za nezletilého syna Václava na Rudolci. Když Václav zemřel bezdětek, ujal se dědictví Jan Stříbrský z Kruže. V roce 1585 nechal Jan Stříbrský z Kruže vytvořit urbář statku rudoleckého a jsou v něm zapsány všechny osady do této doby získané mimo ves Kozlov, Bitovice a ves Předbor.⁷⁴

Dne 21. srpna 1585 stala se na tvrzi v Myslibořicích dohoda o dědictví po Rafaelovi Chroustenském z Malovar, do níž je pojat i statek Německý Rudolec. Dohoda mezi syny Rafaelovy, bratry Jan a Petr Chroustenský z Malovar. Za smluvčí si zvolila jedna strana Buriana Tetoura z Tetova a z Malenovic na Novém Světlově a Veselí a Bartoloměje Vaneckého z Jemničky na Vanči a Dřevohosticích, Viléma Dubského z Třebomyslic a na Ratibořicích, Šimona Vídeňského z Českého Vostrova a na Slavičkách a druhá strana Jana Kořenského mladšího z Terešova a na Slavětíně, Jiříka

⁷² Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I.*, Jižní Morava. Praha 1981, s. 81.

⁷³ *Moravské zemské desky II. 1480-1566. Kraj brněnský.*, ed. Tomáš Kalina, Praha 1950, s. 388, fol. f.7., č. 18., Kniha XXVIII. (XXIV.)

⁷⁴ MZA Brno, f. G169 Collaltové, č. I 2543.

Přepyského z Rychmburka a na Meziříčku a Arnošta Zahrádeckého ze Zahrádek a Prokopa Lhotského ze Ptení a na Křižanově. Jan jako starší dostal statek Německý Rudolec, mladší Petr pak panství Myslibořické do dílného vlastnictví. Protože statek Myslibořice byl bohatší, připlatil Petr bratru Janovi 16.000 zlatých po 30 groších a 7 penězi bílých. Smlouva byla vložena do zemských desk roku 1588.⁷⁵ Nový majitel rudoleckého statku, Jan Chroustenský z Malovar a na Rudolci měl za manželku Johanku z Tetova a Malenovic a ona jej roku 1588 přijímá na spolek a činí z něj svého pravého společníka, který jí vložil do desk zemských tvrz a ves Rudolec s dvorem, městečko Měřín a městečko Bohdalov, ves Chlumek, ves Řehořov, ves Černou s dvorem i pivovarem, ves Dědkov, ves Blížkov, ves i dvůr Meziříčko, ves Chroustov, ves Milíkov a ves Kyjov se vším příslušenstvím a věno 15.000 zlatých tolarů a 30 grošů českých po 30 grošů a 7 penězích bílých.⁷⁶ V roce 1590 urozený vladyka, Jan Chroustenský z Malovar a z Chroustenic a na Rudolci⁷⁷ prodává urozenému vladykovi Janu Šlejklvskému z Šicndorfu a na dvoře v Jamným od statku rudoleckého ves Rybné se zákupní rychtou, s krčmou, 12 rolníky a dvěma podsedníky ve vsi Jamným se zákupní rychtou, krčmou s 10 rolníky a jednoho podsedníka i s manskou povinností na dvoře a se vším dalším příslušenstvím za 5.700 zlatých.⁷⁸

Roku 1591 prodal Jan Chroustenský z Malovar manský statek ve Stáji za 1500 zlatých a roku 1596 jej kupuje zase zpět za 1700 zlatých⁷⁹, aby jej téhož roku prodal za touž částku Bedřichu Šponarovi z Blinsdorfu, ale v roce 1609 jej prodala Voršila Šponarka z Radostína Janu Rafaelovi Chroustenskému ke statku rudoleckému.⁸⁰ Dne 4. srpna 1597 učinil Jan Chroustenský poslední pořizení na základě zmocnění, které

⁷⁵ Moravské zemské desky III. 1567-1641. Kraj brněnský., ed. Miroslav Rohlík, Praha 1957, s. 185, fol. f.9v., č. 19, Kniha XXXI. (XXVII.) z let 1588-1595.

⁷⁶ Moravské zemské desky III. 1567-1641. Kraj brněnský., ed. Miroslav Rohlík, Praha 1957, s. 186, fol. f.10., č. 21, Kniha XXXI. (XXVII.) z let 1588-1595.

⁷⁷ Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I., Jižní Morava*. Praha 1981, s. 206.

⁷⁸ Moravské zemské desky III. 1567-1641. Kraj brněnský., ed. Miroslav Rohlík, Praha 1957, s. 218, fol. f.39-40., č. 66, Kniha XXXI. (XXVII.) z let 1588-1595.,

⁷⁹ *Listinář selského archivu* (dále LSA), svazek (dále sv.) III., Velké Meziříčí 1902-1923, s. 132-133.

⁸⁰ LSA, sv. III., Velké Meziříčí 1902-1923, s. 134, 135.

si vyžádal dne 27. května 1585 od císaře Rudolfa II., protože neměl dětí. Ustanovil, aby se po jeho smrti uvázali v celé dědictví vladykové Vilém Dubský z Třebomyslic na Novém Městě a Ratibořicích s Alešem Stráncem ze Stránc na Pivcově Zhoři, aby ho užívali do zletilosti Jana Chroustenského, syna bratra Petra na Myslibořicích, kterému vše po vybavení odkazu pak vydají. Sestře Ludmile Chroustenské odkázal dvůr a ves Meziříčko a ves Řehořov s příslušenstvím, jež se jí měly podstoupiti ve čtyřech nedělích po jeho smrti.⁸¹ Roku 1556 Jan Rafael Chroustenský z Malovar se svou manželkou Annou Šarovcovou z Šarova nechali postavit zámek v Černé a Rudolec tak ztrácí býti středem panství ve prospěch obce Černé.⁸² Zletilému Janu Rafaelovi Chroustenskému z Malovar v roce 1599 vkládá Jan starší Stránecký ze Stránce zboží měřínské, a to městečko Měřín s podacím, Pustinu, Horní Radslavice, Pivcovu Zhoř, Šeborov, Kochánov, Netín s podacím, Černá, Jersín, Stáj, Řehořov, Chlumeck, Meziříčko, Jamný, Pavlínov, Zhoř Zhousetinu s podacím, Bahennou Věžnici, Rybné a pusté vsi Svařenov, Chřepťov, dvě Světlé se zákupními rychtami a many.

V letech 1656-1679 přináleží k panství Černá-Německý Rudolec městečko Měřín a městečko Bohdalov, ves Rudolec, ves Černá a ves Milíkov, ves Chlumeck, ves Dědkov, ves Blížkov, ves Zhoř, ves Arnolec, ves Nadějov, ves Chroustov a Kyjov a ves Jersýn.⁸³ V tomto rozsahu a počtu čtrnácti správních jednotek od roku 1656 v době vzniku první lánové vizitace až do roku 1850 se rozsah panství Černá-Rudolec nezměnil (obrázek č. 4).

Po pobělohorských konfiskací v roce 1623 získali panství Černá – Německý Rudolec starobylý italský šlechtický rod Collaltů,⁸⁴ kdy hrabě Rombald XIII. Collalto et San Salvatore, plukovník císařského vojska se stal majitelem brtnického panství jako konfiskát po Zdeňkovi Brtnickému z Valdštejna a stal se zakladatelem větve Collaltovského rodu na Moravě. K panství Brtnice získal navíc panství Černá – Německý Rudolec zkonfiskovaný Hanuši Rafaelovi Chroustenskému z Malovar

⁸¹ Augustin, KRATOCHVÍL, *Velkomeziříčský okres*, s. 283.

⁸² Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha 2004, s. 48.

⁸³ MZA Brno, f. D 1 Lánové rejstříky z let 1656-1679, Panství Černá-Rudolec, inv. č. 274, sign. 286, a f. D 3 Dominikální fase, sign. 69 Panství Černá-Rudolec z let 1750.

⁸⁴ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, 685 s.

a Rombald XIII. Tento fideikomis vznikl v roce 1630 byl spojen v jeden celek. Rod Collaltů držel panství Černá – Německý Rudolec až do roku 1850, kdy zanikla patrimoniální správa a panství a statky byly zrušeny. Posledním majitelem před rokem 1850 byl Antonín Oktavián Collalto et San Salvatore.⁸⁵

Bohdalov

„K 1349 u Osové. Jindřich z Osové a Jan z Bechyně vložili roku 1366 městečko Bohdalov a ves Blažkov Zdeňku a Čenkovi z Ronova.⁸⁶ Roku 1551 vkládají bratři Jaroslav, Vratislav a Vojtěch z Pernštejna městečko Bohdalov se vším příslušenstvím Václavovi Chroustenskému z Malovar.⁸⁷

Kyjov

V roce 1407 byl Kyjov v držení Jana z Arnolce,⁸⁸ který jej prodal v roce 1447 Václavu z Kyjova, ale nejstarší výslovnou zprávou o vsi Kyjov je známá z roku 1464, kdy Václav se svým synem Janem z Kyjova vkládají do zemských desek Půtovi Šabartovi z Rudolce a jeho dědicům ves Kyjov se vším příslušenstvím⁸⁹, čímž tento stateček Kyjov zaniká a ves se připojuje ke statku Německý Rudolec.⁹⁰

Chroustov

Podle nejstarších zpráv, pokud o nich můžeme souditi, že se týkají naší osady sídlí a tvrzí chroustovské vladycká rodina, podle níž sad osada dostala jméno. Zprávy jsou ovšem jen kusé a podle nejstarších zpráv postupuje roku 1353 Anka z Chroustova svému bratřovi Ježkovi Chroustovi svůj podíl na statku, polích, lesích a příslušenstvím.⁹¹ Tento Ješek, neboli Jan z Chroustova zapsal v roce 1365 své

⁸⁵ MZA Brno, fond G 169 Rodinný archiv Collaltů, oddíl IV., (dodatky) 1323–1947, Inventář, ed Dr. Marie Zaoralová, Brno 1986–1987.

⁸⁶ P III. 2.

⁸⁷ *Moravské zemské desky II. 1480-1566. Kraj brněnský.*, ed. Tomáš Kalina, Praha 1950, s. 355, fol. f.85., č. 255., Kniha XXVI.

⁸⁸ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha 2004, s. 49.

⁸⁹ *ZDB II*, Kniha XIII., 62.

⁹⁰ MZA Brno, f. G466 – Svoboda, Josef František, inv.č. 312, kart. 22.

⁹¹ *ZDB II*, 42.

manželce Drslavě polovici všeho, co měl ve vsi Chroustově 50 hřiven pražských grošů jako věno a přijal to jejím jménem Jakub, podkomoří cúdy brněnské. Roku 1385 prodal syn jeho Ješík z Chroustova své dědictví ves Chroustov a matka Drslava po Chroustovi celé své věno, která měla a lesy oné jmenované vsi se vším příslušenstvím. Roku 1390 Michal Racek z Chroustova dal vložit své manželce Elišce jako věno hřivnu ročního platu na dvou lánech v Chroustově a roku 1398 asi druhé své manželce Voršile dva a půl hřivny ročního platu na třech lánech a dvou poplatných lánech a dvou poplatných menších usedlostech, mlýně a jiné příslušenstvím ve vsi Chroustově a přijal je její bratr Pavlík. Další zprávy známe až r roku 1464, kdy se dovídáme, že bratři Oldřich a Jan z Chroustova prodávají sousedovi Půtovi Šabartovi z Rudolce a dědicům svou dědičnou ves Chroustov s tvrzí a vším příslušenstvím, co k tomu patří. Tím tento samostatný stateček zaniká a je připojen ke statku Německý Rudolec.⁹²

Nadějov

Jmenovaná ves se připomíná poprvé roku 1407. V roce 1466 se již nachází na panství Třebíč, roku 1481 u Zhoře Housetiny a 1544 u Německého Rudolce.⁹³

Zhoř

V 16. století Zhoř Housetina nebo Housecí, také Černická, s farním kostelem sv. Markéty z 1763. Roku 1393 byl tu farní kostel, který náležel k děkanství tasovskému.⁹⁴ K 1415 byla Zhoř u Měřína. Jan Klusáček ze Zhoře vložil roku 1481 tvrz a ves Zhoř Janovi z Vranova na Rudolci, majiteli rudoleckého statku.⁹⁵

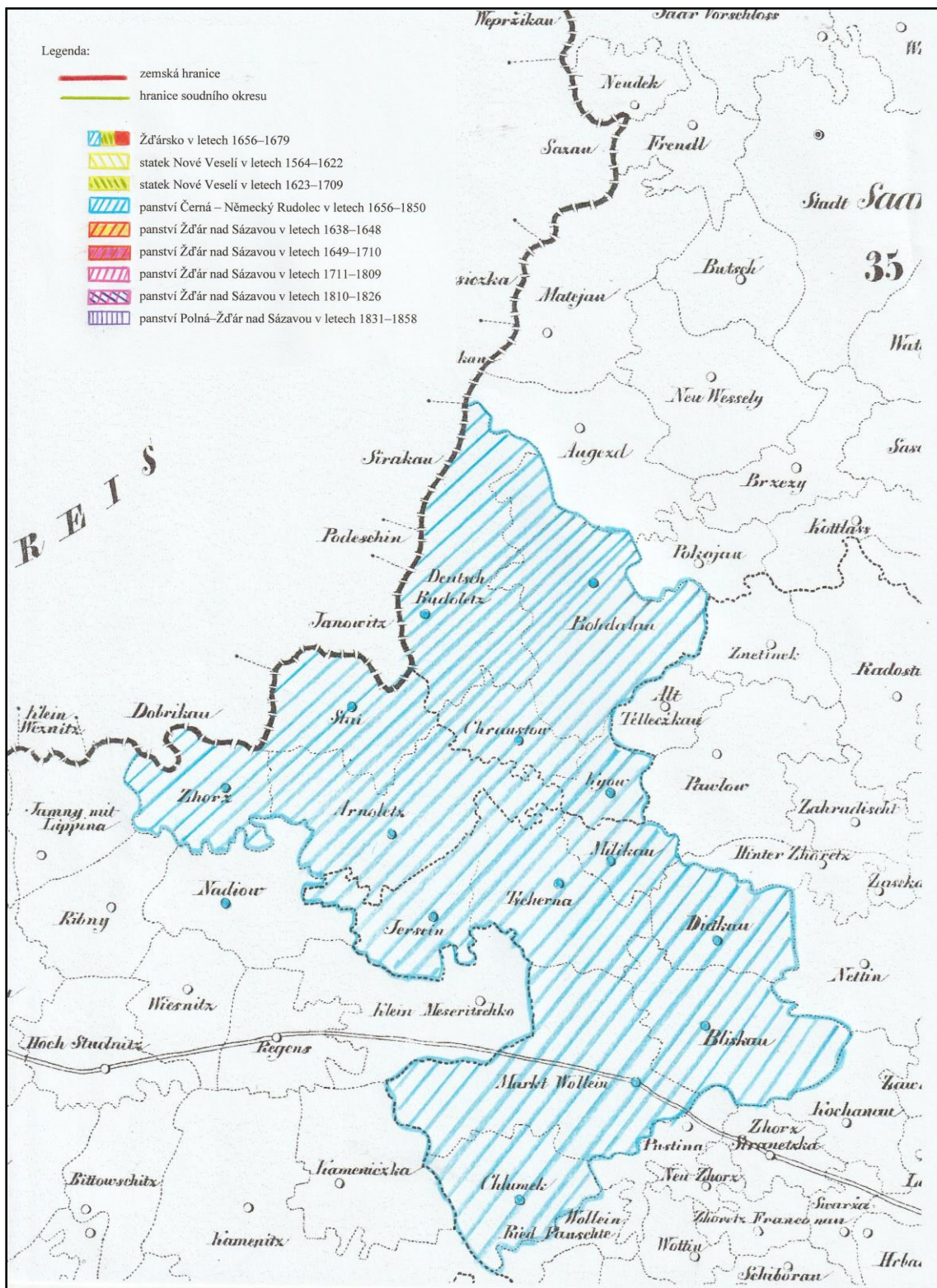
⁹² *ZDB II*, kniha XIII. 61.

⁹³ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha

⁹⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM), *tomus III.*, ed. Antonii Boczek, Olomucii 1841, s. 143, č. 168.

⁹⁵ *ZDB II*, kniha XI. 9.

Obrázek č. 4 Panství Černá – statek Německý Rudolec v letech 1656–1850

5 Panství Žďár nad Sázavou

Žďárské panství patřilo od počátku jeho založení cisterciáckému řádu konventu žďárského kláštera jménem Fons Mariae Virginis založeném Bočkem z Perneggu v roce 1252⁹⁶ Jan z Polné si předsevzal plán založiti na území žďárského panství v blízkosti Nížkova, klášter nazývaný Cela svatého Bernarda v první polovici 13. století, který záhy ztroskotal.⁹⁷ Po něm tuto úlohu převzal Přibyslav z Křižanova, který se s Janem dohodl, že mu daruje celý les i s územím, kde dříve zakládal jmenovaný klášter, ovšem za předpokladu, že pojmenuje jej jménem ke cti Panny Marie a svatého Mikuláše.⁹⁸ Přispěl ke kolonizaci a založil zde na území Českomoravské vrchoviny městečko Křižanov, Jámy a Dobrou Vodu. Bohužel zemřel dříve, než stihl založit žďárský klášter.⁹⁹ Před svou smrtí pověřil svého zetě znojemského purkrabího, maršálka moravského, brněnského podkomořího Bočka z Perneggu¹⁰⁰, který měl za manželku Přibyslavovu dceru Eufemii, a ten roku 1252 založil ve městě Žďáru cisterciácký klášter Fons sanctae Mariae a jeho prvním opatem byl zvolen Bedřich z Pomuku.¹⁰¹

Zakladatel Boček z Perneggu daroval klášteru ves Žďár¹⁰², ves Hrušovany, ves Novošice, ves Jámy, faru v Bíteši, třetinu vinného desátku ze vsi Skalice, vsi Pouzdřan, vsi Zaječí, vsi Načeratic a vsi Pavlovic a obilný desátek ze vsi Kobylí, vsi Zaječí i vsi Pavlovic.¹⁰³ Zakládací listinu jmenovaného kláštera a obdarování rozličnými statky

⁹⁶ Miloslav POJSL, *Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáku a počátek Velehradu*, Olomouc 2006, s. 143-144.

⁹⁷ Dochovaná listina o založení kláštera se nachází v FRIEDRICH, Gustav. *Codex Diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae* (dále CDB) III., svazek I., Praha 1842, č. 100, s. 115–117., a ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* C. d., Havlíčkův Brod 1956, s. 24.

⁹⁸ TOMEK, Václav Vladivoj-EMLER, Josef. *Fontes rerum Bohemicarum. Tomus II.: prameny dějin českých II.* (dále FRB), Praha: Museum království Českého, 1874, s. 521-526.

⁹⁹ ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* C. d., s. 26–27. DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě.*, Žďár 1903, s. 17–19.

¹⁰⁰ FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek a kol. *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008, s. 18-31.

¹⁰¹ ŘEZBÁŘ, Jindřich. *Cronica domus Sarensis*. Brno: Krajské nakladatelství, 1964, s. 177–179., a FRB II 530.

¹⁰² Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I.*, Jižní Morava. Praha 1981, s. 275.

¹⁰³ CDM III. 184, IV. 27.

potvrdil roku 1252 markrabě Přemysl,¹⁰⁴ i papež Innocenc IV., který vzal klášter do své ochrany.¹⁰⁵ A roku 1256 založení kláštera a jeho statky i král Přemysl Otakar II.¹⁰⁶ Tím rozsah statků ve 13. století nekončí, neboť Boček roku 1255 ve své závěti odkazuje žďárskému klášteru ves Milostovice u Opavy, ves Plesnou a polovinu vsi Plště, ves Kučerov, ves Lhotu s farou a desátkem s rychtou a vším vybavením, ves Křídlovky s rozličným majetkem i s lesem u Zbraslavi v blízkosti Velké Bíteše.¹⁰⁷ Smil z Lichtenburka daroval žďárskému klášteru ves Bobrůvku,¹⁰⁸ roku 1269 Jiříkovice a Radňovice a posléze patronát v Chotěboři¹⁰⁹ a v roce 1264 i ves Slavkovice.¹¹⁰ Klášterní privilegia potvrdil 1261 biskup Bruno, který také 1267 potvrdil klášteru desátky ze vsi Bobrové, vsi Žďáru a vsi Bočkanova.¹¹¹

Cisterciácký klášter díky obdarování územně rozlohou vzrůstal i později, neboť Anežka z Obřan darovala založenému žďárskému klášteru¹¹² roku 1277 třetinu výnosu ze vsi Těšan.¹¹³ Také český král Václav II. postoupil roku 1284 patronát ve vsi Blučině, což potvrdil i mohučský arcibiskup Gerhart a olomoucký biskup Dětrich roku 1297.¹¹⁴ Gerhart z Obřan se svou manželkou Jitkou z Velzpurku se roku 1289 vzdali nároků na klášterní třetinu vinných desátků ve vsi Pavlovicích, vsi Pouzdřanech, vsi Zaječí, vsi

¹⁰⁴ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA Brno), fond (dále f.) E8-Cisterciáci Žďár (dále E8), inventární číslo (dále inv. č.) 1, signatura (dále sign.) A1.

¹⁰⁵ MZA Brno, f. G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 3234, a CDM V/3, s. 179-180, č. 204.

¹⁰⁶ CDM III, s. 155-156, č. 184.

¹⁰⁷ MZA Brno, f. E8, inv. č.2, sign. A2., a BOCZEK, Antonii, CDM 3., č. 223, s. 200–201. POJSL, Miloslav. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1460-0, s. 143–149.

¹⁰⁸ CDM III., s. 336.

¹⁰⁹ CDM III., s. 375, CDM IV., s. 13, 18.

¹¹⁰ CDM III., s. 368, FRB II., s. 540.

¹¹¹ CDM III., s. 304, 395.

¹¹² Metoděj ZEMEK – Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I.*, Jižní Morava. Praha 1981, s. 275.

¹¹³ CDM V., s. 147.

¹¹⁴ CDM IV., s. 221, 263, CDM V., s. 69, 71.

Našeraticích a ve vsi Jaroslavovicích.¹¹⁵ Anežka z Obřan darovala klášteru půl vsi Křižanova.¹¹⁶ V roce 1293 bratři Filip, Bohuslav a Jimram z Pernštejna postoupili žďárskému klášteru vinné desátky v Medlově.¹¹⁷ Kolem roku 1310 bratři Bušek a Znata z Mostišť darovali cisterciáckému klášteru pusté vsi Malin a ves Vetly, zvanou Bethil.¹¹⁸ V roce 1317 daroval Jan z Meziříčí klášteru ves Sazomín a zboží v Hruškách, což téhož roku potvrdil i biskup Konrád¹¹⁹ a 1330 vsi Trutmanice u Pavlovic s patronátem.¹²⁰ Jan z Tasova v roce 1349 daroval ves Kotlasy,¹²¹ Beneš z Meziříčí 1353 ves Vatín, ves Babín, ves Sazomín a les Radonín.¹²² Roku 1361 darovali bratři Jindřich, Hynek, Jan a Jiří z Lichtenburka ves Buňov u hradu Bítova.¹²³ Jindřich z Lipého se roku 1368 zřekl sporných lesů mezi osadami Novým Městem a Žďárem ve prospěch žďárského kláštera.¹²⁴ V první polovině 15. století klášter přikoupil od Břeňka z Rýzmburka díl vsi Hrušek.¹²⁵ A v roce 1412 byla sepsána smlouva mezi Čeňkem z Lipého a žďárským klášterem o ves Novou Ves a ves Hodiškov, který tyto dvě vesnice nabude až po smrti Čeňka z Lipého.¹²⁶ A téhož roku nabývá i polovici městečka Bělá.¹²⁷ I klášter se snažil o darování ostatním šlechticům a dočasně postupoval pusté vsi k osazení, a to již v roce 1353 dal opat Jan V. Adamovi z Konic k vysazení pustou ves Bukov.¹²⁸ A roku 1396 opat Jan VII. Dětrich dal bratrům Janovi a Pešíkovi

¹¹⁵ *CDM V.*, s. 91.

¹¹⁶ *CDM IV.*, s. 252, a *CDM V.*, s. 94

¹¹⁷ *CDM IV.*, s. 311.

¹¹⁸ *CDM VI.*, s. 10.

¹¹⁹ *CDM VI.*, s. 116.

¹²⁰ *CDM VI.*, s. 395.

¹²¹ *CDM VII.*, s. 982, *CDM VIII.*, s. 228.

¹²² *CDM VIII.*, s. 230.

¹²³ *CDM IX.*, s. 227.

¹²⁴ *CDM X.*, s. 42.

¹²⁵ *ZDB II*, Kniha IX., s. 260.

¹²⁶ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích* (dále AČ), díl IX., ed. Kalousek Josef, Praha 1889, Listiny kláštera žďárského, s. 372-373, č. 3.

¹²⁷ *Tamtéž*, AČ díl IX., s. 372, č. 2.

¹²⁸ *CDM VIII.*, s. 227.

z Kozlova ves Kozlov¹²⁹, roku 1416 pronajal Křižánkov a prodal tamže rychtu Jimramovi z Pernštejna.¹³⁰ Ve zmiňovaném roce, 1396, papež Bonifác IX. připojil ke žďárskému klášteru fary ve vsi Žďáře, vsi Horní Bobrové, vsi Zaječí a ve vsi Blučině¹³¹. V roce 1411 potvrdil žďárskému klášteru všechna dosavadní privilegia český král Václav IV.¹³²

Žďárský klášter byl za husitských válek velmi zničen a majetky rozchvácneny, neboť v roce 1436 drželi bratři Jiřík a Václav z Kravař ves Jámy, ves Sazomín, ves Vatín, ves Vetly, ves Babín, ves Kotlasy, ves Pokojov, ves Tessorndorf a ves Obyčtov.¹³³ Téhož roku držel Heník z Valdštejna ves Hrušovany u Brna a Jan z Meziříčí polovici městečka Křižanova, ves Jívové, ves Pikárec a ves Křižánkov.¹³⁴ V roce 1466 držel Jaroslav z Lomnice ves Krokočín¹³⁵, Jindřich a Henrich z Lichtenburka ves Blatnici¹³⁶, Dobeš Černohorský z Boskovic držel ves Hrušovany u Brna a ves Kučerov¹³⁷, Jan z Lomnice ves Babín, ves Sazomín, ves Kotlasy, ves Vatín a ves Radomín¹³⁸, Vratislav z Pernštejna ves Pikárec¹³⁹ a Čeněk Kuna z Kunštátu ves Novošice.¹⁴⁰

Až za českého krále Jiřího z Poděbrad byl klášter opět obnoven. Dne 23. 4. 1445 prodává žďárský klášter se svolením zakladatele a fundátora žďárského kláštera Jiříka z Kunštátu a z Poděbrad půl vsi (Horních) Borů i s příslušenstvím doživotně Matěji ze Svratky a jeho synům za 10 a půl hřiven grošů pražských, aby ves Bory osadili¹⁴¹

¹²⁹ List. Kl. A. 90.

¹³⁰ Tamtéž

¹³¹ *CDM XII.*, s. 256

¹³² List. kl. A 87

¹³³ P III. 146

¹³⁴ P III. 145, 239.

¹³⁵ P IV. 234

¹³⁶ P IV. 244

¹³⁷ P V. 123

¹³⁸ P V. 123

¹³⁹ P V. 343

¹⁴⁰ P V. 399

¹⁴¹ MZA Brno, f. E8, inv. č. 101, sign. A 96.

Dne 25. 7. 1445 žďárský klášter se svolením Jiřího z Kunštátu a z Poděbrad prodává Petrovi ze Šelnburka, Vaňkovi a Havlovi z Pacova pustou ves Novošice i s příslušenstvím kromě dvora, aby ji osadili.¹⁴² O tři roky později, dne 24. 6. 1448 se svolením zakladatele kláštera Jiřího z Kunštátu a z Poděbrad prodává konvent žďárského kláštera na sedmdesát let Mikulášovi Bystřici z Ojnic a Milonic pustou ves Hrušky i s příslušenstvím za 60 kopr grošů pražských, aby ji osadil.¹⁴³

Dne 25. ledna 1466 český král Jiří z Poděbrad potvrzuje žďárskému klášteru veškerá privilegia a právo kláštera na městečko Vojnův Městec a vsi Světnov, Stržanov, Karlov, Škrdlovice a ves Polničku.¹⁴⁴ V roce 1476 dal cisterciácký klášter v čele s opatem Linhartem na několik let zastavit ves Bobrůvku Janovi ze Zvole.¹⁴⁵ Dále v lednu roku 1480 uzavírají smlouvu Viktorin kníže Minsterberský a Linhart, opat žďárského kláštera o pusté místo zarostlé lesem nazývané Dársko náležící klášteru. A na tomto místě kníže Viktorin Minsterberský zřídí rybník, ze kterého on slibuje, že jmenovanému klášteru bude při každém vypouštění rybníka dávat 20 kop kaprů a každý rok 5 kop kaprů a 15 štik nebo za každou kopy kaprů kopy grošů českých a za každou štikou 5 grošů českých.¹⁴⁶ Cisterciácký klášter v roce 1485 prodal Václavovi ze Sobušic dědičné manství ves Křižánkov.¹⁴⁷ O rok později, smlouvou ze dne 1. května 1486 vyměnili bratři Vilém a Vratislav z Pernštejna se žďárským klášterem městečko Horní Bobrovou za polovici městečka Horního Křižanova se vsí Jívové, vsí Pikárcem a vsí Medlovem.¹⁴⁸ Smlouvou z roku 1486 se Jan z Kladné a z Olešinky vzdává nároků na vsi Olešinek ve prospěch žďárského kláštera, načež od něj dostává výměnou ves Krokocín a půl vsi Radenic.¹⁴⁹ poté v roce 1494 postoupil žďárský klášter Janovi

¹⁴² MZA Brno, f. E8, inv. č. 105, sign. A 100, a AČ IX. 375.

¹⁴³ MZA Brno, f. E8, inv. č. 107, sign. A 102a, a f. E8, inv. č. 108, sign. A 102b, a AČ VII. 577, a AČ IX. 379.

¹⁴⁴ Tamtéž, f. E8, inv. č. 113, sign. A 107.

¹⁴⁵ AČ IX. 387

¹⁴⁶ MZA Brno, f. E8, inv. č. 115, sign. A 109a, a AČ IX. 390-391.

¹⁴⁷ AČ IX. 400.

¹⁴⁸ MZA, f. E8, inv. č. 119, sign. A 112., a AČ IX. 401-402.

¹⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 121, sign. A 114, a AČ IX. 504.

z Lomnice v alod ves Kozlov.¹⁵⁰ V roce 1488 odkazuje ve své závěti kněz, Petr ze Zvole za podmínek větší dál vsi Zvole s tvrzí a dvorem poplužím a kostelním podacím, ves Branišov, tři mlýny.¹⁵¹ Dne 26. prosince roku 1488 král Matyáš vrací knížeti Jindřichu Minsterberkému žďárský klášter, který upadl na krále z důvodu nepřiznání se knížete Jindřicha k landfrýdu a zatajení některých berní.¹⁵² Dne 14. prosince 1491 uzavírají nejvyšší hofmistr království českého, Vilém z Pernštejna a Vratislav z Pernštejna, nejvyšší komorník desk a soudu zemského práva v Brně spolu se žďárským klášteřem s povolením svých zakladatelů Jindřicha a Hynka, knížat Minsterberských mezi sebou smlouvu o vinné desátky v Zaječí a ve Velkých Pavlovicích, o obilné desátky v Zaječí, ve Velkých Pavlovicích, v Kobylích a v Petrovicích u Nového Města a také o klášterní zboží v Medlově a o opravě nad vsích Bobrůvce a vsi Dobré Vodě.¹⁵³

O dva roky později byla sepsána smlouva ve městě Polná mezi žďárským klášteřem a Janem Bočkem z Kunštátu a na Polné, který prodává městečko Vojnův Městec s dvorem a pustou tvrzí, rychtou a dvořištěm a se vsí Radostín, Škrdlovicemi a pustou vsí Lhotou za 500 zlatých.¹⁵⁴

Smlouva stvrzena mezi Janem z Lomnice a na Meziříčí se svolením knížete Jindřicha Minsterberského, hraběte Kladského, postupuje žďárskému klášteřu ves Babín, ves Vetly, ves Pokojov, ves Kotlasy, ves Vatín, ves Sazomín a les Radonín výměnou za ves Kozlov s dvorem a pustou tvrzí. Smlouva byla sepsána dne 14. února 1494.¹⁵⁵ V lednu 1495 uzavírají smlouvu Jan Boček z Kunštátu a na Polné a žďárský klášter o pustou ves Lhotku v blízkosti Vojnova Městce náležející klášteřu. Jan si v tomto místě může založit rybník, načež slibuje, že jmenovanému klášteřu při každém vypuštění bude odevzdávat tři kopy kaprů nebo tři kopy grošů.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Moravské zemské desky (dále ZDB II.) 1480-1566. II. kraj brněnský, ed. Tomáš Kalina, Praha 1950, s. 80-81, fol. 15.

¹⁵¹ MZA Brno, f. E8, inv. č. 124, sign. A 116.

¹⁵² MZA Brno, f. E8, inv. č. 122, sign. A 115a, a AČ IX. 409-410.

¹⁵³ Tamtéž, f. E8, inv. č. 125, sign. A 117, a AČ IX. 413-415., XVI. 511.

¹⁵⁴ Tamtéž, f. E8, inv. č. 129, sign. A 121.

¹⁵⁵ Tamtéž, f. E8, inv. č. 132, sign. A 124.

¹⁵⁶ Tamtéž, f. E8, inv. č. 134, sign. A 126, a AČ IX. 423-424.

Území Moravy a Slezska po smrti uherského krále Matyáše Korvína připadlo opět České koruně a všechny země byly opět spojeny osobou českého krále Vladislava Jagelonského. Důsledkem toho knížata Albrecht, Jiří a Karel Minsterberská, vnukové Jiřího z Poděbrad svolala dne 16. září 1498 za podpory mnoha svědků z řad církevních i šlechtického hodnostářů a předvolali Víta, opata žďárského kláštera, aby mohl potvrdit veškerá svobody a statky kláštera Žďár, které přijali do své ochrany. Předě všemi slíbili, že majetky žďárského kláštera nebudou prodávat, zcizovat ani zastavovat. Zároveň prohlásili, že po vymření jejich rodu má žďárský klášter možnost libovolně si zvolit, kdo bude jejím novým ochráncem.¹⁵⁷

Na sklonku 15. století se zastavil hmotný úpadek cisterciáckého kláštera a začal se opět rozrůstat o nové statky. Závětí Petra ze Zvole získal žďárský klášter tvrz Zvole s dvorem a poplužím i větší díl Zvole s kostelním podacím, ves Roženku, ves Branišov a se třemi mlýny i se vším příslušenstvím, které od starodávna k němuž přísluší.¹⁵⁸ Český král Vladislav II. tento vklad potvrdil v roce 1493.¹⁵⁹ Téhož roku, klášter koupil od Jana Bočka z Kunštátu a na Polné panství Vojnův Městec, a to městečko Vojnův Městec s pustou tvrzí, dvorem, dvořištěm, s rychtou, s mlýny, s rybníky a potoky, Radostínek, Studlovice a ves Lhotu za 500 zlatých uherských.¹⁶⁰ V roce 1496 bylo cisterciáckému klášteru vráceny Janem z Lomnice vsi Babín, Sazomín, Vatín, Pokojov, Vetly, Kotlasy a les Radonín¹⁶¹ a zároveň mu téhož roku žďárský opat Vít postoupil tvrz a ves Kozlov.¹⁶²

Dle nejstaršího a plně dochovaného žďárského urbáře z roku 1483 byly součástí panství kláštera ve Žďáru nad Sázavou městečko Žďár s pustý Vetly, ves Jámy s dvorem, ves Stržanov, ves Polnička, ves Světnov, ves Vysoké, ves Počítky, ves Lhotka, ves Jiříkovice, ves Sklenné, ves Slavkovice, ves Radňovice, ves Nová Ves, ves

¹⁵⁷ MZA Brno, E8, inv. č. 138, sign. A 130.

¹⁵⁸ AČ sv. IX., s. 406-408.

¹⁵⁹ A 120.

¹⁶⁰ AČ sv. IX., s. 418.

¹⁶¹ *Moravské zemské desky (dále ZDB) 1480-1566. II. kraj brněnský*, ed. Tomáš Kalina, Praha 1950, s. 81, fol. 16.

¹⁶² ZDB II., fol. 15, s. 80-81.

(Radešínská) Svatka, dvůr Radešín, ves Hlinné, ves Bohdalec, ves Řečice s dvorem a pustá ves Mankov, ves Hodíškov, ves Obyčtov a pustý Bolešín, ves Rousměrov, ves Bobruvka, ves Mirošov, ves Radenice, ves Dobrá Voda s dvorem, ves Sazomín, ves Vatín, ves Pokojov, ves Kotlasy, ves Kaly s dvorem, ves Počátky u Chotěboře, ves Kozlov, ves Branišov, ves Horní Rožínka, ves Zvole, ves Křižánkov, ves Bítovec u Bobrové, městečko Horní¹⁶³ a Dolní Bobrová a vsi Křídlovice, Načeratice a Chvalovice u Znojma.¹⁶⁴

Roku 1504 odkoupil žďárský klášter od Václava Hadburka ze Sobušic ves Křižínkov s dvorem za 165 kop grošů míšenských.¹⁶⁵ A téhož roku přichází žďárský klášter s konventem o držení vsí Kučerov a Hrušovany u Brna, neboť bylo rozhodnuto, že náleží Janu z Lomnice a na Meziříčí na tak dlouho, dokud mu nebude Špilberk vyplacen.¹⁶⁶ Oldřich ze Zvole roku 1509 prodává žďárskému klášteru za 500 zlatých uherských dva dvory ve Zvoli a třetí pustý Zdětín.¹⁶⁷ A o tři roky později prodali bratři Burian a Václav z Jemničky žďárskému klášteru za 130 kop grošů širokých stříbrných dvůr Svratečku, dnešní Moravskou Svatku.¹⁶⁸ Další majetkoprávní záležitosti od poloviny 16. století byly již nepatrné. Za opata Ambrože v roce 1530 je uzavřena kupní smlouva mezi jihlavským měšťanem Janem Polcarem a žďárským klášterem o prodeji hamru Nýdek či Najdek s příslušenstvím, tj. s rybníčkem náležejícím k Mikšovskému dvoru a s rybníčky „Křížový“ s povinností ročního platu 16 grošů českých, tři louky a potůček za 200 kop grošů českých a roční plat 48 kop grošů českých z hamru. Smlouva byla potvrzena roku 1531 králem Ferdinandem I.¹⁶⁹ V roce 1536 postupuje

¹⁶³ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále AČ), svazek VI., ed. František Palacký, Praha 1872, s. 157-158.

¹⁶⁴ MZA Brno, f. E8, inv. č. 300, fol. 85r-125r., a *Nejstarší žďárské urbáře 1407, 1462, 1483.*, edd. Metoděj Zemek-Josef Pohanka, Brno 1961, s. 5-60, 117-153., a Metoděj Zemek-Antonín Bartušek, *Dějiny Žďáru nad Sázavou I. 1252-1617*, Havlíčkův Brod 1956, s. 64-82.

¹⁶⁵ MZA Brno, f. E8 Cisterciáci Žďár, inv.č.146, sign. A137, a AČ IX., s. 435-436.

¹⁶⁶ Tamtéž, f.E8, inv.č.144a, sign. A136a., a AČ IX, 437-438.

¹⁶⁷ Tamtéž, f. E8, inv.č.153, sign. A142.

¹⁶⁸ Tamtéž, f. E8, inv.č.155, sign. A144.

¹⁶⁹ Tamtéž, f. E8, inv.č.164, sign. A152a. Ve stejném fondu E8 přináleží k tomuto prodeji hamru Najdek druhá listina pod inv.č.165, sign. A152b, ale kupní cena je 400 zlatých, roční plat je 2 kopy a 16 grošů míšenských a nejsou uvedeny dva rybníčky „Křížový“. Listina je obsahově stručnější., a AČ sv. IX. 446.

cisterciácký klášter Janovi z Pernštejna a na Helfenštejně pusté Novošice se vším příslušenstvím záměnou témuž klášteru jeho ves Podolí a ve vsi Mirošově čtyři poddané a jednoho mlynáře. Tatáž smlouva byla podepsána dne 17. února 1536 ve Velkém Meziříčí.¹⁷⁰ Roku 1542 postoupil klášter Malé Křídlovice a pusté Našeratice Vilémovi Kunovi z Kunštátu.¹⁷¹ Opat prodal se souhlasem biskupa roku 1597 svobodný dvůr v Radešíně, a to s mlýnem a rybníkem Samueli Radešínskému z Radešovic za 350 zlatých moravských. A do své smrti je osvobozen od úroků z tohoto dvora. Za těchto časů nastoupil kardinál František z Dietrichsteina nad žďárské panství. Obvinil žďárský klášter a jeho řádové mnichy včetně opata, že neplní řádové povinnosti a nevedou správnou kázeň a biskupskou svrchovanost neuznávají, a proto je prý nutno, aby žďárský majetek byl přivtělen k olomoucké mense. A přesto, že z počátku toto konání zastavil opat a jednatel řádu Čeněk Longus a docílil u papeže odvolání proti papežskému nařízení a podepsání buly nakonec k tomuto přivtělení k biskupským statkům došlo.¹⁷² Panství Žďár nad Sázavou bylo roku 1588 převedeno do vlastnictví biskupství olomouckého jako manský statek. Smlouva byla sepsána 30. listopadu 1588 v Kroměříži mezi Karlem, knížetem minsterberským, který zastupuje i svého syna Jindřicha Václava na jedné straně a Stanislavem z Pavlovic, biskupem olomouckým, a kapitulou v Olomouci na straně druhé. Kníže Karel minsterberský pouští olomouckým biskupům zakladatelské právo nad žďárským klášterem a zavazuje se postarat, aby klášter patřil před manské právo biskupství v Olomouci.¹⁷³ Dne 14. května roku 1601 v Římě jej papež Klement VIII. včlenil pod biskupskou mensu¹⁷⁴, a to dne 2. ledna 1607 i císař Rudolf II. potvrdil.¹⁷⁵ V roce 1607 odkoupil kardinál František kníže Ditrichstein od Samuela Radešínského z Radešovic zpět Radešín s rychtou v Bobruvce za 6.500 zlatých moravských.¹⁷⁶ Později kardinál František kníže z Ditrichštejna přičlenil žďárské panství k rodovým ditrichštejnským državám a vyměnil jej olomouckému

¹⁷⁰ Tamtéž, f. E8, inv.č.169, A156.

¹⁷¹ ZDB XXII. 30.

¹⁷² Bedřich DROŽ, *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*, Moravské Budějovice 1903, s. 115-116.

¹⁷³ MZA Brno, f. E8 Cisterciáci Žďár, inv. č. 177, sign. A 164.

¹⁷⁴ Tamtéž, f. E8, inv.č. 180, sign. A 168.

¹⁷⁵ Tamtéž, f. E8, inv. č. 182, sign. A 170a.

¹⁷⁶ Bedřich DROŽ, *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*, Moravské Budějovice 1903, s. 119.

biskupství za statek chropýňský, který potvrdil Dne 1. prosince roku 1615 papež Pavel V.¹⁷⁷ a dne 7. července 1616 král Matyáš.¹⁷⁸

Moravský gubernátor Moravy, kardinál František Seraf z Dietrichsteina (1570-19. 9. 1636) byl pátý syn Adama z Dietrichsteina pocházející ze starého rakouského rodu z Korutan. Byl oblíbenec papeže Klimenta VIII. a císaře Rudolfa II., zastával různé funkce, se stal kanovníkem olomoucké kapituly (1591), v Římě se stal Klimenta VIII. tajný komořím (1592), svěcení na kněze (1597), jmenování kardinálem titulu u sv. Silvestra v Římě (3.3.1599), olomoucký biskup od 26. 5. 1599, gubernátorem markrabství moravského (1621) a zároveň i předsedou císařské komise pro zločiny českých a moravských stavů. V roce 1622 byl kardinál František Dietrichsteina povýšen do knížecího stavu, a jelikož neměl žádných dětí, měl právo přenést knížecí titul na jiného mužského člena rodiny Dietrichsteinů.¹⁷⁹

Kardinál František kníže z Dietrichsteina v závěti ze dne 29. prosince 1634 vytvořil ze svých získaných moravských statků a panství, tj. Mikulov, Žďár, Kounice, Pouzdřany, Lipník s Helfštýnem, Drahotuše, Hranice, Vlasatice a Nové Město na Moravě s domy v Brně, Olomouci a v Jihlavě, nedělitelný rodinný fideikomis pro primogenituru, který nesměl být rozprodán ani zcizen. Přímým dědicem pro Moravu ustanovil svého synovce Maxmiliána knížete Dietrichsteina a určil další dědickou posloupnost.¹⁸⁰ Testament potvrdil i císař Ferdinand II. v roce 1635.¹⁸¹

Dne 29. července 1638 si dědic Maxmilián kníže z Dietrichštejna vyžádal svolení císařovo a provedl změnu a prodal opatu zbraslavského a velehradského kláštera Janovi Greifenfelsovi z Pilsenberka, generálnímu vikáři a vizitátorovi cisterciáckého řádu v českém království a vedlejších zemí, a to zámek a město Žďár s domem v Brně, městečka Horní a Dolní Bobrovou, ves Vysoké, ves Počítky, ves Lhotku, ves Sklené, ves Jámy, ves Radňovice, ves Jiříkovice, ves Slavkovice, ves (Radešínskou) Svratku, ves Řečici, ves Novou Ves, ves Hodíškov, ves Obyčtov, ves Hlinné, ves Vatín, ves

¹⁷⁷ MZA Brno, f. E8, inv. č. 187, sign. A 173, a inv. č. 191, sign. A 176.

¹⁷⁸ Tamtéž, f. E8 Cisterciáci Žďár, inv. č. 192, sign. 177., a f. E8 inv. č. 193, sign. A 178, ZDB III, kniha XXXV., s. 459-460, č. 8.

¹⁷⁹ Pavel JURÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009, s. 327-339.

¹⁸⁰ MZA Brno, f. G 140 Rodinný archiv Dietrichštejnů, inv. č. 793, sign. 10., a inv. č. 792, sign. 9., a inv. č. 1060, sign. 279.

¹⁸¹ Tamtéž, f. G 140, inv. č. 794, sign. 11.

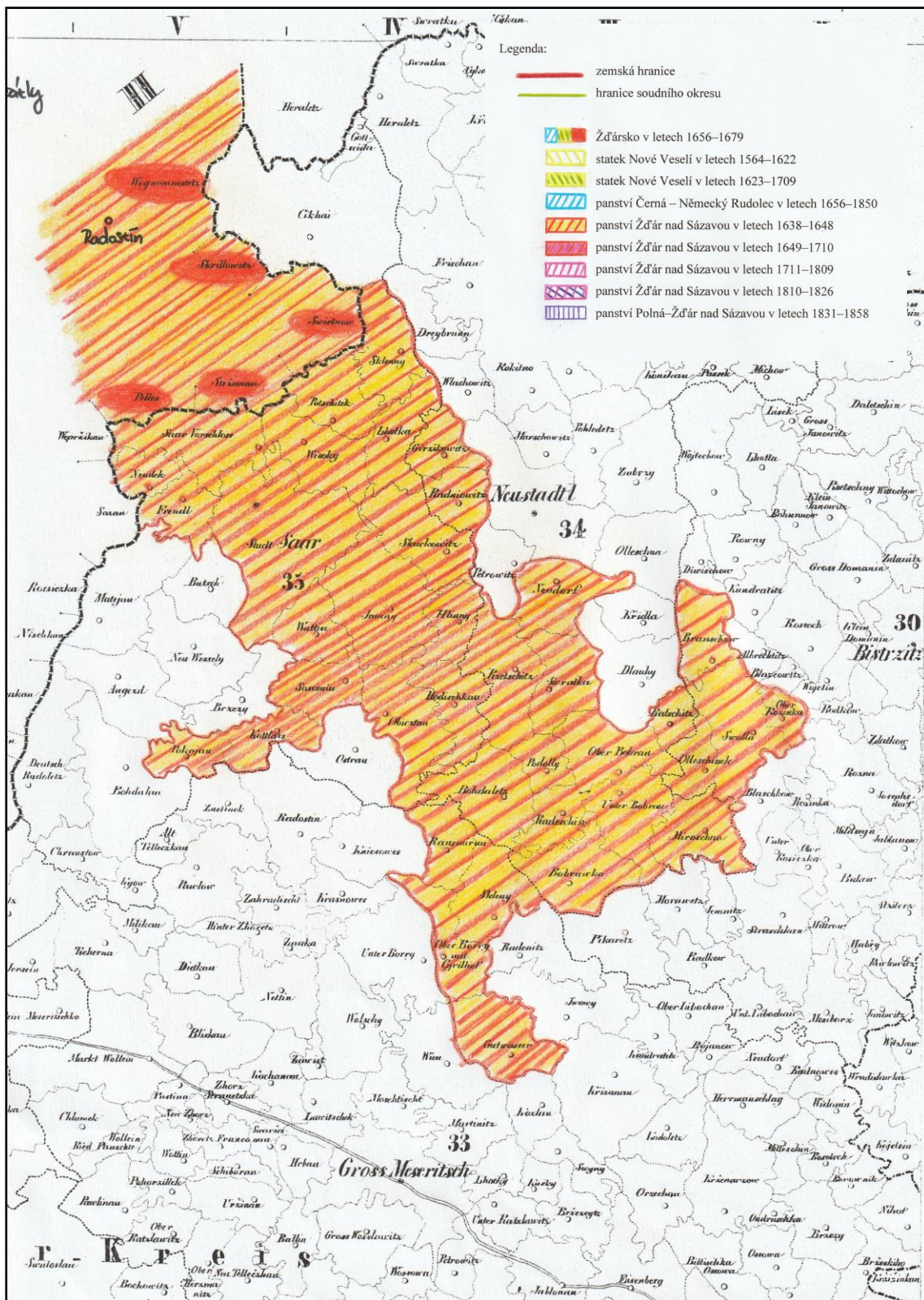
Sazomín, ves Pokojov, ves Kotlasy, ves Zvoli, ves Branišov, ves (Horní) Rožinku, ves Račice, ves Kaly u Tišnova, ves Olešinky, ves Bohdalec, ves (Horní) Bory, ves Rousměrov, ves Mirošov, ves Podolí, ves Bobrůvku, ves Dobrou Vodu, ves Radešín, městečko Vojnův Městec, ves Světnov, ves Počátky, ves Radostín (v Čechách), ves Škrdlovice, ves Stržanov, ves Polničku, Frenclovy hamry, Fiklovy hamry, Šlakhamry a dvůr Leskovec, s kostely a farami, poddanými a vůbec vším příslušenstvím s kostely, farami, dvory, hamry, ovčírny, důchody, desátky, robotami, dávkami a se všemi poddanými a všemi právy, pak náhradou za ponechané si vzdálenější statky také již zmíněný Radešín s poddanými a vsí Bobrůvkou i velký rybník Dářko za 146.000 zl. rýnských. Z tohoto panství se vyjímají ves Kučerov, ves Hrušovany u Brna, ves Chvalovice, ves Křížínkov i desátky v Pouzdřanech, v Zaječí s kolaturou v Zaječí zůstaly u panství Nové Město. Ve smlouvě je dále určeno, jak má být splacena kupní částka. Dále je stanoveno smlouvou, že železnou rudu může každá ze stran volně dobývat na své náklady na panství Žďár a Polná. Smlouva byla podepsána dne 29. září 1638 a vložena do desek zemských v roce 1640. Dne 6. července 1639 (obrázek č. 5) tento prodej stvrdil i papež.¹⁸²

Dne 9. října 1649 si opata Jan XI. Greifenfels z Pilsenberka dne 9. října 1649 vymohl od císaře povolení k odprodeji některých vesnic a prodal dědičně 10. listopadu 1649 hospodářskému správci klášterních statků Františku Maxmiliánovi Štaudovi rytíři z Hammersdorfu a na dvoře Dobré Vodě vsi Horní Bory a Dobrou Vodu s příslušenstvím a právy vyjma Borského lesa za 4.155 zlatých rýnských 4 krejcare a 1 peníz.¹⁸³

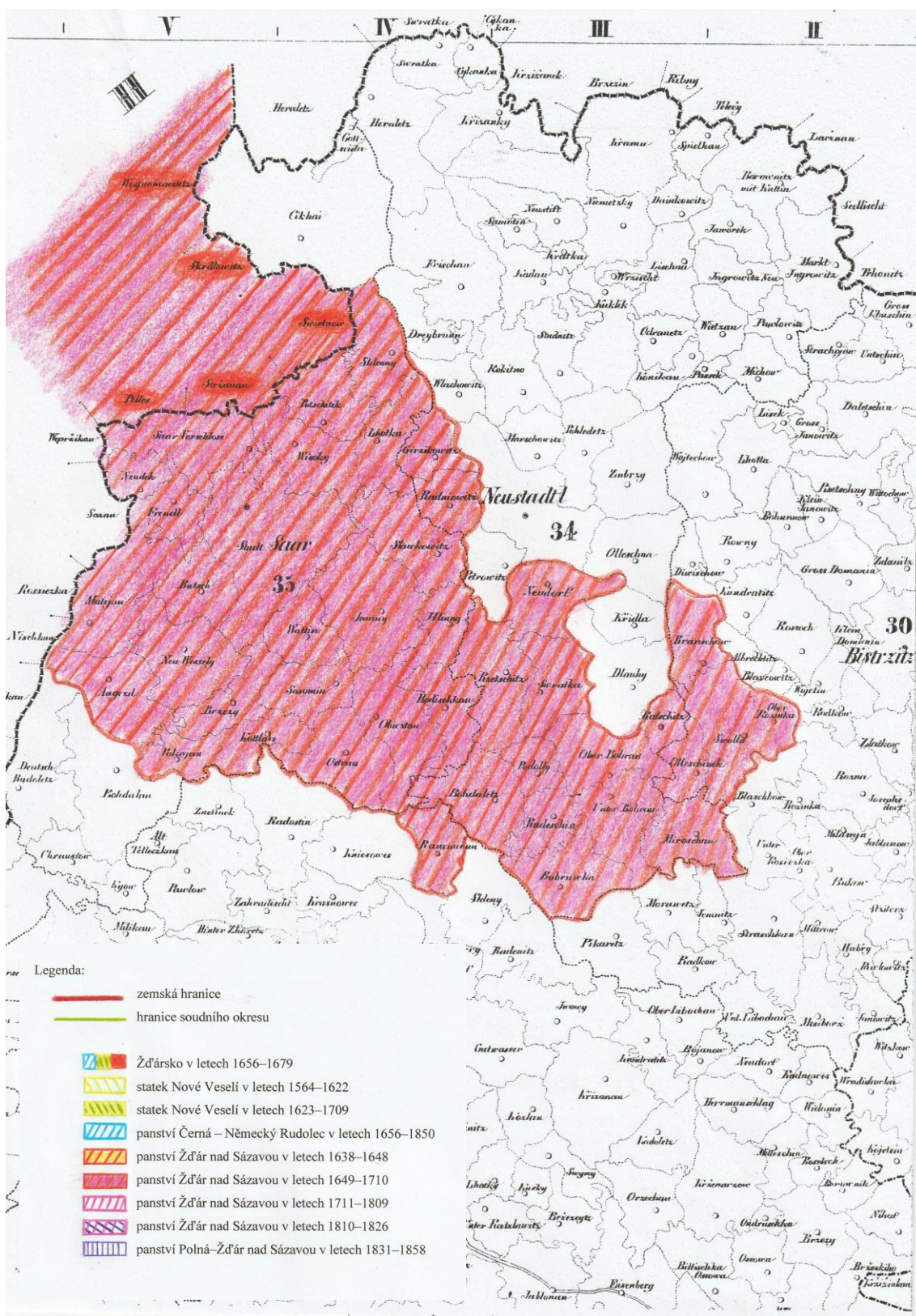
¹⁸² MZA Brno, f. G140, inv. č. 1086, sign. 303., a „*Kaufberednus wegen Erkaufung der Herrschaft Sahr von Ihr Fürstlichen Gden Fürst Maxmilian von Dietrichstein zu dem heiligen Cistercienser Orden*“ ZDB III., kniha XXXIX, fol. f22, f22v, č. 26, s. 692-694., *tamtéž* MZA Brno, f. E8, inv. č. 197, 198, sign. A 182, A 183.

¹⁸³ MZA Brno, f. E8, inv. č. 201, sign. A 186.

Obrázek č. 5 Panství Žďár nad Sázavou a statek Vojnův Městec v letech 1638-1648

Obrázek č. 6 Panství Žďár nad Sázavou, statek Nové Veselí, Vojnův Městec a Radešín v letech 1649-1710

Opat Václava IV. Vejmluvu s povolením císaře¹⁸⁴ byl v roce 1709 přikoupen statek Nové Veselí od Františky Rosalie hraběnky Kinské, rozené hraběnky Berkové z Dubé a Lipého za 55.000 zlatých a 100 dukátů zpropitného. Smlouva byla podepsána dne 28. července roku 1709 v Dačicích.¹⁸⁵ Roku 1710 odprodal klášter Františkovi Leopoldovi Bechyňovi z Lažan ves Počátky (u Chotěboře) za 9.800 zlatých rýnských.¹⁸⁶

O rok později odkoupil žďárský klášter statek Ronov nad Dobravou se zámkem, dvůr v Suchotleskách, ves Biskupice, ves Pařížov, ves Mladotice, ves Zbyslav, ves Jetonice, ves Rudov, ves Lhůty, statek Šebestenice se vsí Mířov a vsí Kněžice od Leopolda Viléma hraběte z Valdštejna za 140.000 zlatých a 1.000 zlatých klíčného s právem zpětného kupu. A odprodává klášteru i dva dvory ve Filipově v Čechách za 10.000 zlatých.¹⁸⁷ Listina byla podepsána 21. prosince 1710 a potvrzena císařovnou a regentkou jejího syna Karla III. Eleonorou Magdalenou Teresíí,¹⁸⁸ který žďárský klášter držel až do roku 1727, kdy jej prodal hraběnce Barboře z Věžníku, rozené svobodné paní Švihovské z Rýzmburku. Smlouva byla podepsána po svolení císařem dne 21. května 1727¹⁸⁹ a také jmenované hraběnce i dva dvory ve Filipově za 20.000 zlatých rýnských.¹⁹⁰ Ještě v roce 1720 přikoupil klášter s konventem Horní a Dolní Figlovský hamr za 2.000 zlatých rýnských. A téhož roku koupil klášter panství Křižanov za 181.000 zlatých rýnských se závazkem, že prodavateli Janu Josefovi rytíři ze Schwalbenfeldu a jeho manželce poskytne až do jejich smrti přiměřené zaopatření.¹⁹¹

¹⁸⁴ MZA Brno, f. E8 Cisterciáci Žďár, inv. č. 219, sign. A 204.

¹⁸⁵ MZA Brno, f. E8, inv. č. 460, sign. G 16, a f. E8, inv. č. 461, sign. G 17, karton 16.

¹⁸⁶ Tamtéž, inv. č. 221, sign. A 206.

¹⁸⁷ Tamtéž, inv.č. 462, sign. G 18, a inv. č. 221, sign. A 206.

¹⁸⁸ Tamtéž, inv. č. 465, sign. G 21a.

¹⁸⁹ Tamtéž, f. E8, inv. č. 480, sign. G 32b, a inv. č. 231, sign. G45.

¹⁹⁰ Tamtéž, f.E8, inv. č. 481, sign. G 33.

¹⁹¹ Tamtéž, f. E8, inv. č. 487, sign. G 37b.

V druhé polovině 18. století došlo k požáru žďárského kláštera, který plamenem schvátíl nejen hospodářské budovy, ale i kostel a konventní budovy. Opat Otto Steinbach nevyvíjel dosti síly, aby v době snah o sekularizaci majetku kláštera bránil těmto snahám. Císař Josef II. neměl v úmyslu postihnout žďárský klášter sekularizací, a proto v roce 1784 nabízel opatovi Ottovi Steinbachovi, aby se s mnichy přestěhoval do ženského cisterciáckého kláštera v Předklášteří u Tišnova.¹⁹² Opat nevyvíjel dostatečné úsilí, aby se postavil pro zachování žďárského kláštera a komunity řádu a nakonec ke zrušení i došlo dekretem zemského gubernia ze dne 13. října 1784.¹⁹³ Koncem měsíce října téhož roku došlo k provedení zrušovacího dekretu pod vedením s vedoucím komise, vrchním ředitelem komorních statků Antonínem Valentinem Kaschnitzem z Weinbergu a jeho podřízenými Michalem Jahnem jako aktuárem zrušovací komise a Františkou Šlechtou jako adjunktem kamerální účtárny. Během shromáždění byl všem členům kláštera přečten Antonínem Valentinem Kaschnitzem zrušovací dekret a všichni přítomní mniši složili komisi přísahu. Speciální přísahu museli složit vedoucí všech úřadů již zrušeného žďárského kláštera, a to opat Steinbach, jeho převor Placid Nejedlý, jeho podpřevor Valentin Gertner, knihovník Tecelín Vetchý, správce pokladny kláštera Joachim Polanský, sakrista Karel Tomášek, provisor Robert Fixa, správce kuchyně Edmund Hirscht, sekretář Bernard Müller, inspektor Radešína Jiří Bratránek, inspektor Křižanova Prokop Mashek, lékárník Erasmus Löw a další vrchnostensští úředníci. Po přísaze byly uzavřeny všechny úřadovny včetně knihovny, archivu, sakristie, provisoriat a všech pokladen a kanceláře purkrabího, porybného, důchodního a obročního. Poté začala kontrola klášterního movitého a nemovitého majetku. Pod přísahou zrušovacího dekretu v konventu neskončil definitivně řeholní život, ale mniši měli právo obývat klášter s povinností vést společný život pod dohledem svých představených po dobu pěti měsíců od jeho zrušení. Až dne 27. března 1785 se mohl každý řeholník rozhodnout, zdali se dá penzionovat a přejde do jiného kláštera, který bude zachován a bude zde mít možnost dál vést řeholní život či vstoupí do světské duchovní správy. Takřka všichni se rozhodli pro zesvětštění

¹⁹² Metoděj ZEMEK – Antonín BARTŮŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část 1618-1784*, Havlíčkův Brod 1962, s. 108.

¹⁹³ MZA Brno, f. Moravské místodržitelství – Církevní oddělení, Cisterciáci ve Žďáře, 7/37, pod č. 20.072/2294.

a působit nadále ve světské duchovní správě. Dostávali denní obnos 40 krejcarů bez rozdílu věku a zásluh a opat denní obnos 2 zlatý, a to do doby, než se jim zaopatří vhodný příjem.¹⁹⁴

Z urbaniální fáze z let 1775-1777 a v době zrušení žďárského kláštera se rozsah panství nezměnil a k panství Žďár náležely tyto obce, a to klášter Žďár, město Žďár, městečko Vojnův Městec, městečko Nové Veselí, městečko Horní Bobrová a Dolní Bobrová a městečko Křižanov, ves Radostín, ves Škrdlovice, ves Račín, ves Polnička, ves Stržanov, ves Sklenné, ves Počítky, ves Lhotka, ves Jiřkovice, ves Vysoké, ves Radňovice, ves Slavkovice, ves Budeč, ves Matějov, ves Újezd, ves Vatín, ves Jámy, ves Hlinné, ves Nová Ves, ves Branišov, ves Řečice, ves Sazomín, ves Březí, ves Pokojov, ves Kotlasy, ves Obyčtov, ves Hodíškov, ves Radešínská Svratka, ves Horní Rožinka, ves Zvole, ves Podolí, ves Ostrov nad Oslavou, ves Rousměrov, ves Bohdalec, ves Radešín, ves Mirošov, ves Bobrůvka, ves Radenice, ves Dobrá Voda, ves Horní Bory, ves Jívoví, ves Kunderatice, ves Nový Ořechov, ves Kaly a osada Kocanda, osada Cikháj, osada Dolní Strž, osada Neudek, osada Fyklov, osada Babín, osada Rudolec a Ronov u Nového Ořechova a osada Sviny.¹⁹⁵

Městečka a vsi převzatá Náboženským fondem byly rozděleny do pěti kategorií dle svého území, kam historicky náležely. Žďárské panství i se zámkem bylo odhadnuto na 251.448 zlatých a 23 krejcarů a přináležela k němu zámek Žďár a město Žďár, ves Jámy, Česká Mez, Najdek, Cikháj, Lhotka, Počítky, Vatín, Sazomín, Slavkovice, Veselíčko, Radonín, Vysoké, Sklené, Jiřkovice, Radňovice, Nová Ves, Kocanda, Hodíškov, Obyčtov, Hlinné, Kotlasy, Pokojov, Rousměrov, Suky a ves Kaly u Tišnova.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Metoděj ZEMEK – Antonín BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část 1618-1784*, Havlíčkův Brod 1962, s. 108-111.

¹⁹⁵ MZA Brno, f. D5 Urbaniální fáze, sign. 75/B.

¹⁹⁶ MZA Brno, f. Moravské místodržitelství – Církevní oddělení, Cisterciáci ve Žďáře, 7/37, pod č. 20.072/2294. **srnov.** Tomáš Václav BÍLEK, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, s. 315.

Statek Vojnův Městec byl oceněn na 141.450 zlatých a náležel k němu městečko Vojnův Městec, ves Radostín, ves Škrdlovice, ves Karlov, ves Stržanov, ves Světnov a ves Polnička.¹⁹⁷

Ke statku Nové Veselí náleželo městečka Nové Veselí a Ostrov nad Oslavou, ves Budeč, Březí, Matějov, Újezd. Jeho cena byla odhadnuta na 108.494 zlatých a 16 krejcarů.¹⁹⁸

Statek Radešín byl odhadnut na 153.611 zlatých a 30 krejcarů a náležely k němu k němu městečko Horní a Dolní Bobrová, ves Bobrůvka, ves Radešín, ves Račice, ves Bohdalec, ves Branišov, ves Mirošov, ves Olešínky, ves Podolí, ves Radešínská Svratka, ves Řečice, ves Zvole a ves Horní Rožínka.¹⁹⁹

Statek Křižanov, ke kterému náležely městečko Křižanov, ves Rousměrov, ves Jívoví a ves Dobrá Voda a bylo odhadnuté na 244.651 zlatých a 6 krejcarů. Vyjma zmíněných statků náležel k celému panství Žďár navíc palác opata žďárského kláštera na Zelném trhu v Brně, který byl prodán 24. května 1785 brněnskému měšťanu Jiřímu Rade.²⁰⁰

Likvidačním dekretem vydaným dne 13. 10. 1784 zemskou gubernií pro panství Žďár – Nové Veselí a Vojnův Městec se statkem Radešínem a statkem Křižanov bylo rozhodnuto, že panství bude spravovat nově vzniklý Náboženský fond.²⁰¹ Dle kupní smlouvy ze dne 9. února 1810 koupil Jan Karel Endsmann křižanovské panství

¹⁹⁷ MZA Brno, f. Moravské místodržitelství – Církevní oddělení, Cisterciáci ve Žďáře, 7/37, pod č. 20.072/2294. **řov.** Tomáš Václav BÍLEK, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, s. 315.

¹⁹⁸ *Tamtéž*

¹⁹⁹ *Tamtéž*

²⁰⁰ Tomáš Václav BÍLEK, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, s. 315.

²⁰¹ MZA Brno, fond B 15 Moravské místodržitelství, církevní oddělení, sign. 7 Rušení klášterů a správa klášterního jmění, 7/37 Cisterciáci ve Žďáře., *tamtéž* MZA Brno, fond B 2 Gubernium, církevní oddělení, signatura K 20 Rušení klášterů, K 20/43 Cisterciáci ve Žďáře.

od náboženského fondu.²⁰² Radešínské panství koupil v srpnu 1826 od moravského náboženského fondu lichtenštejnský hospodářský rada František Schneider.²⁰³

Od 31. července 1826 bylo panství Žďár–Nové Veselí s panstvím Vojnův Městec bylo prodané c. k. tajnému radovi Josefu Vratislavu z Mitrovic za 179.550 zlatých.²⁰⁴ Po jeho smrti bylo jmenované panství odkázáno dcerám Josefíně, kněžně Schwarzenbergové, Gabriele kněžně Dietrichsteinové a Antonii hraběnce Gyulayové, kterého postoupily Františku Josefu knížeti z Dietrichsteina – Proskau – Leslie postupní listinou ze dne 7. a 12. ledna 1831.²⁰⁵ a ten v roce 1831 jmenovaný velkostatek připojil k panství Polná. Po své smrti rozdělil velkostatek na čtyři části a rozdělil ho mezi své dcery. Nejmladší Klotylda, provdaná za Eduarda hraběte z Clamu a Gallasu, zdědila po svém otci panství Žďár, Příbyslav a panství Polnou a přikoupila Pohled za 390.000 zlatých. Zemřela v roce 1899.²⁰⁶

K Polensko–příbyslavskému panství náleželo v druhé polovině 18. století města Polná a Příbyslav, městečka Havlíčkova Borová, Krucemburk a vsi Německý Šicndorf (ves Střelecká), Malá Věžnice, Dobrouť, Záborná, Dobronín, Kamenná, Dolní Věžnice, Česká Jablonná, Německá Jablonná (Dolní Jablonná), Horní a Dolní Věžnice, Prostřední Věžnice, Poříčí, Buková, Špinov, Sirákov, Olešná, Nížkov, Rozsíčka, Hrbov, Poděšín, Brzkov, Nové Dvory, Sázava, Dobrá, Hřiště, ves Čachotín, ves Jitkov, ves Modlíkov, ves Šenfeld (Žižkovo Pole), Peršíkov, Velká Losenice, Malá Losenice, Vepřová, Račín, Stříbrné Hory a Český Šicndorf, Sobíňov, Sopoty, Slavětín, Oudoleň, Ransko, Krátká Ves, Střížov, Žďírec, Bílek, Kohoutov, Hluboká a Benátky.²⁰⁷

²⁰² MZA v Brně, fond F 61 Velkostatek Křižanov, inv. č. 116, č. 43

²⁰³ MZA Brno, fond F 190 Velkostatek Radešín, Úvod k inventáři.

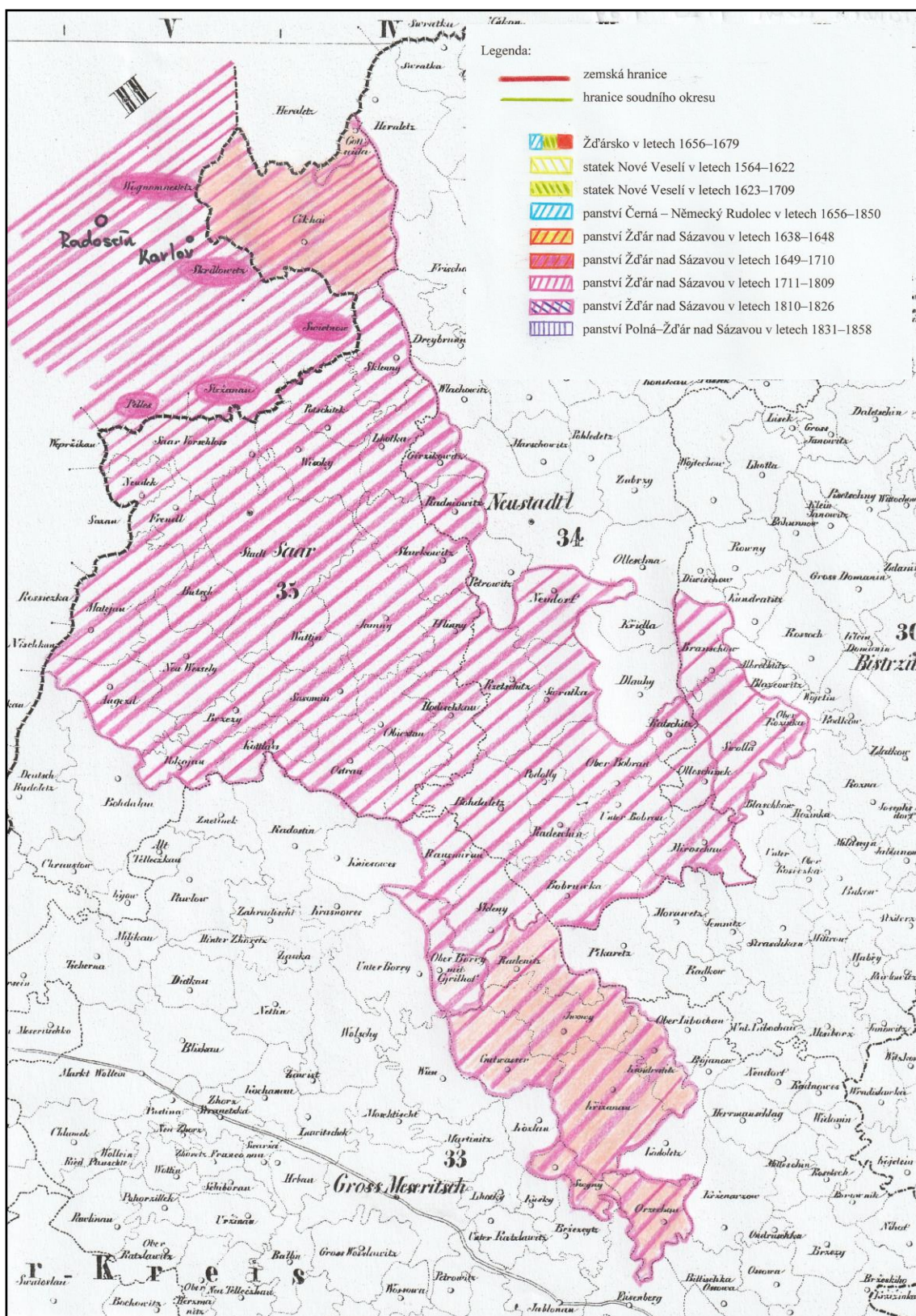
²⁰⁴ MZA Brno, fond G 169 Rodinný archiv Collaltů Brtnice z let MZA Brno, fond F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou – Nové Veselí a Vojnův Městec (1570) 1607–1925, *Inventář*, edd. Věra Kyssová – Marie Zaoralová – Karel Horák, Brno 1967, s. 1–31191–1945 (1947), NAD: 741.

²⁰⁵ MZA Brno fond F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou – Nové Veselí a Vojnův Městec, Inventář

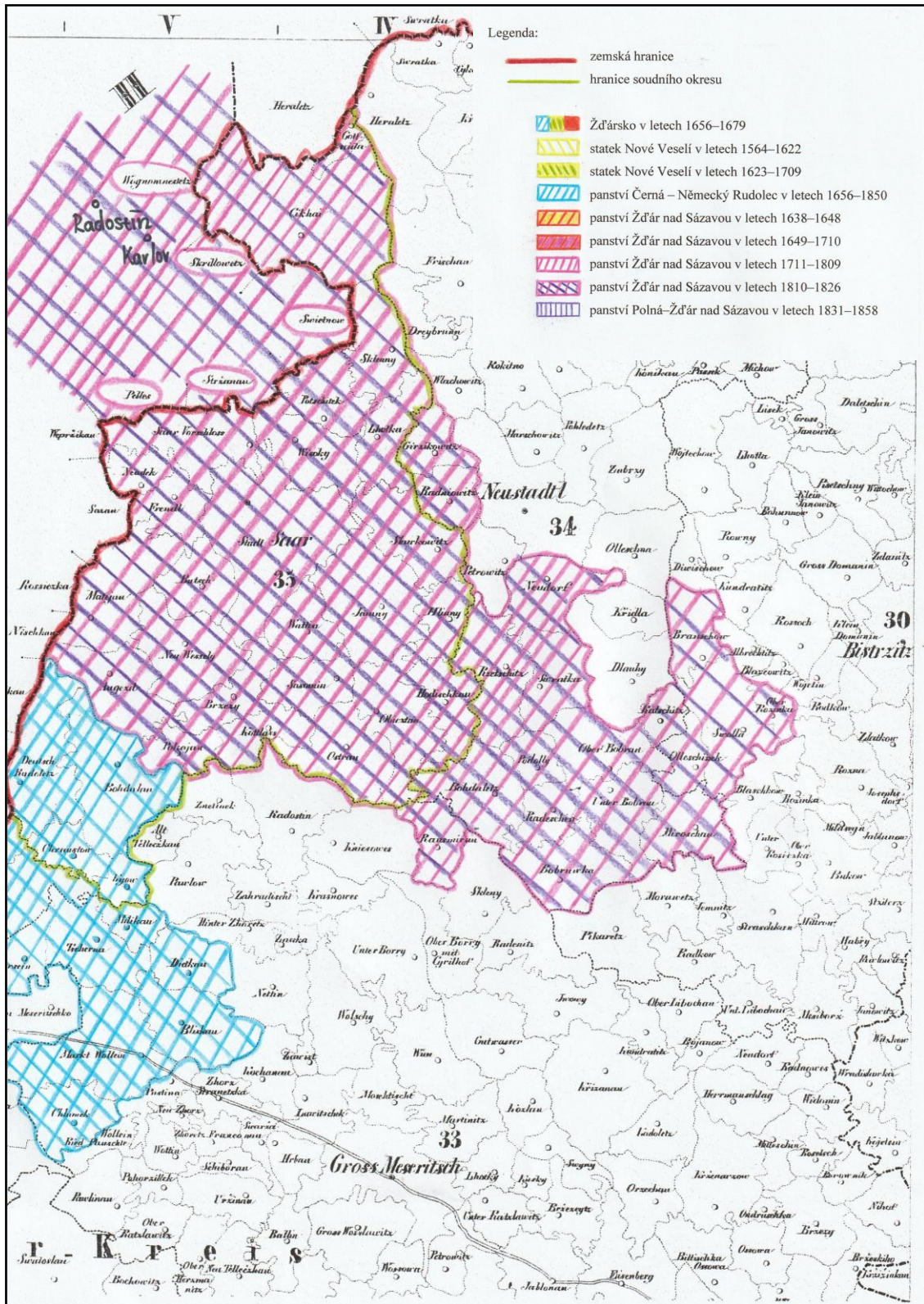
²⁰⁶ František POIMON, Polná. Popis dějepisný, místopisný a statistický, Hradec Králové 1897, s. 68–72.

²⁰⁷ MZA, f. F 188 Velkostatek Polná–Příbyslav, inv. č. 4510, karton 563.

Obrázek č. 7 Panství Žďár nad Sázavou, statek Nové Veselí, Vojnův Městec, statek Radešín a Křižanov v letech 1711–1809.

Obrázek č. 8 Panství Žďár nad Sázavou, statek Nové Veselí, Vojnův Městec a Radešín s panstvím Černá-Rudolec 1810–1826.

6 Soudní okres Žďár nad Sázavou do roku 1850

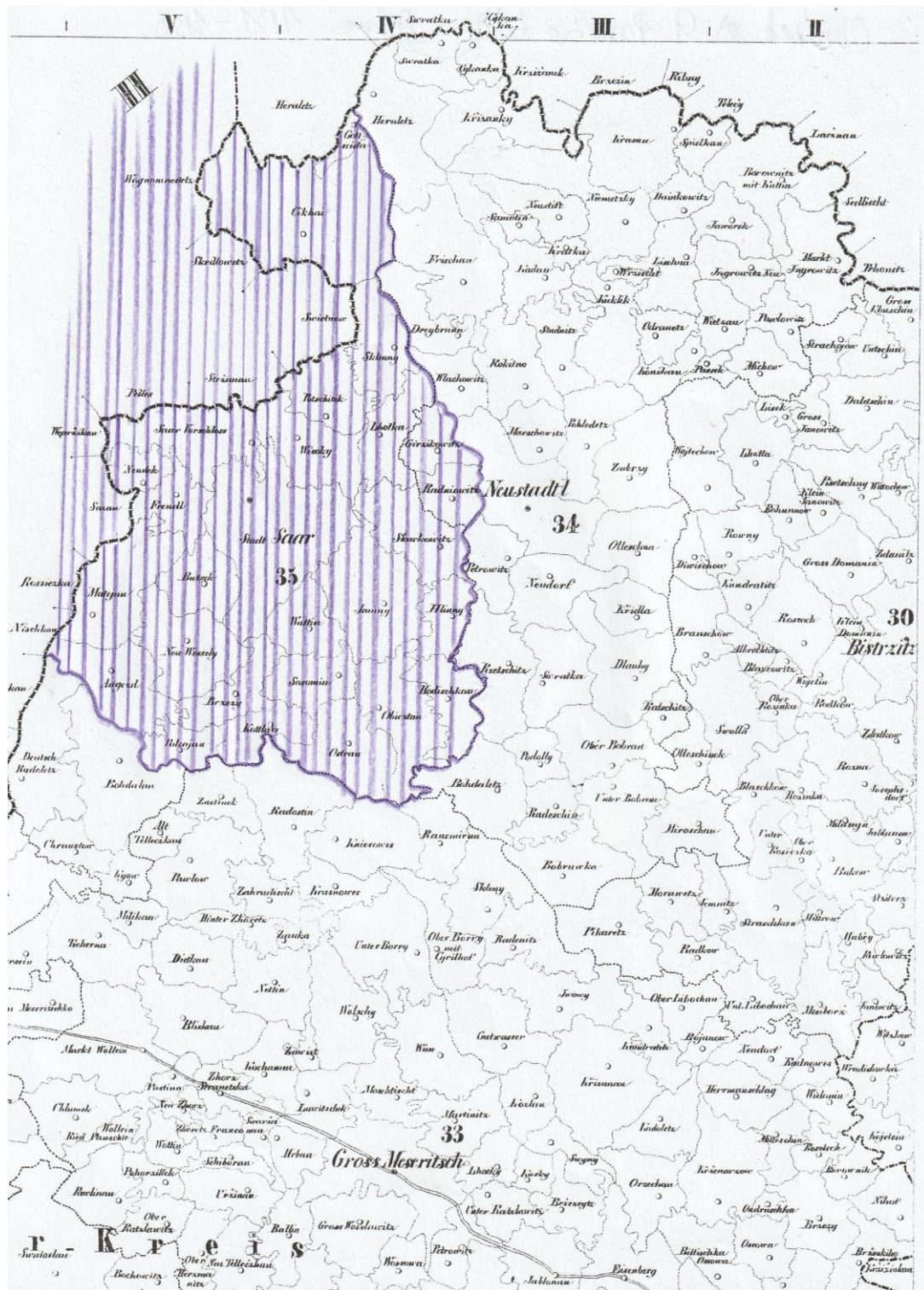
Likvidačním dekretem vydaným dne 13. 10. 1784 zemskou gubernií pro panství Žďár–Vojnův Městec a Nové Veselí bylo rozhodnuto, že panství bude spravovat nově vzniklý Náboženský fond.²⁰⁸ Od 31. července 1826 bylo panství Žďár–Vojnův Městec a Nové Veselí odprodáno c. k. tajnému radovi Josefu Vratislavu z Mitrovic za 179.550 zlatých. Po jeho smrti v roce 1830 předáno Františkovi Josefu knížeti z Dietrichsteina, a ten v roce 1831 jmenovaný velkostatek připojil k panství Polná. Po své smrti rozdělil velkostatek na čtyři části a rozdělil ho mezi své dcery. Nejmladší Klotylda, provdaná za Eduarda hraběte z Clamu a Gallasu, zdělila po svém otci panství Žďár, Vojnův Městec se železárnami v Polničce a v Ransku, panství Polná – Žďár se statkem Jitkov a Křížovou a přikoupila v roce 1864 statek Pohled za 390.000 zlatých.²⁰⁹ K Polensko–přibyslavskému panství v druhé polovině 18. století patřilo pod jeho správu města Polná a Přibyslav, městečka Havlíčkova Borová, Krucemburk, vsi Německý Šicndorf (ves Střelecká), Malá Věžnice, Dobroutov, Záborná, Dobronín, Kamenná, Dolní Věžnice, Česká Jablonná, Německá Jablonná (Dolní Jablonná), Horní a Dolní Věžnice, Prostřední Věžnice, Poříčí, Buková, Špinov, Sirákov, Olešná, Nížkov, Rozsička, Hrbov, Poděšín, Brzkov, Nové Dvory, Sázava, Dobrá, Hřiště, ves Čachotín, ves Jitkov, ves Modlíkov, ves Šenfeld (Žižkovo Pole), Peršíkov, Velká Losenice, Malá Losenice, Vepřová, Račín, Stříbrné Hory a Český Šicndorf, Sobiňov, Sopoty, Slavětín, Oudoleň, Ransko, Krátká Ves, Střížov, Žďárec, Bílek, Kohoutov, Hluboká a Benátky. (Obrázek č. 9 Panství Polná – Žďár se statkem Nové Veselí a panství Vojnův Městec v letech 1831–1850.²¹⁰

²⁰⁸ MZA Brno, fond B 15 Moravské místodržitelství, církevní oddělení, sign. 7 Rušení klášterů a správa klášterního jmění, 7/37 Cisterciáci ve Žďáře., *tamtéž* i MZA Brno, fond B 2 Gubernium, církevní oddělení, signatura K 20 Rušení klášterů, K 20/43 Cisterciáci ve Žďáře.

²⁰⁹ MZA Brno, fond 214 Velkostatek Žďár – Nové Veselí a Vojnův Městec, Inventář, edd. Věra Kyssová, Marie Zaoralová a Karel Horák, Brno 1967, a František POIMON, *Polná. Popis dějepisný, místopisný a statistický*, Hradec Králové 1897, s. 68–72.

²¹⁰ MZA, f. F 188 Velkostatek Polná–Přibyslav, inv. č. 4510, karton 563.

Obrázek č. 9 Panství Polná – Žďár se statkem Nové Veselí a panstvím Vojnův Městec v letech 1831–1850 s legendou.

Legenda:

- zemská hranice
- hranice soudního okresu

- Žďársko v letech 1656–1679
- statek Nové Veselí v letech 1564–1622
- statek Nové Veselí v letech 1623–1709
- panství Černá – Německý Rudolec v letech 1656–1850
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1638–1648
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1649–1710
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1711–1809
- panství Žďár nad Sázavou v letech 1810–1826
- panství Polná–Žďár nad Sázavou v letech 1831–1858

Závěr

V závěru je třeba konstatovat, že se zcela nepodařilo splnit záměr, který jsem si stanovila, a téma práce zpracovat s plným využitím dostupných pramenů a literaturou, které jsou zmíněny v úvodu. Do hloubky prozkoumat jmenované archivní prameny a literaturu nebylo možné hlavně z osobních důvodů. Jde o prosté sdělení pouhé informací, neboť jsem si vědoma, že tato argumentační rovina do odborné práce nepatří. Přesto tyto okolnosti bylo možné na základě z této předkládané práce stanovit komu, kdy a které panství nebo statek náležely, jaké byly jeho osudy z hlediska proměny území a jeho správy či změn majitelů. Základním poznatkem je zjištění, že převažující příčinou odprodeje celých panství, statků nebo jednotlivých městeček a vesnic byly především testamenty a dluhy.

Můžeme si nyní zodpovědět otázky uvedené v úvodu práce. V průběhu dvou set let se počet panství a statků na území historického soudního okresu Žďár nad Sázavou snižoval. Z původních tří správních jednotek v roce 1656 existovaly na tomto území k roku 1848 pouze dvě, když byl jeden menší statek začleněn do většího celku. Jednalo se o statek Ostrov nad Oslavou, který byl přičleněn v roce 1623 ke statku Nové Veselí. Novoveselský statek byl samostatným celkem až do roku 1709; náleželo k němu pět obcí, tj. městečko Ostrov nad Oslavou a vesnice Budeč, Březí nad Oslavou, Újezd a Matějov. V roce 1709 se stal trvalou součástí panství Žďár nad Sázavou. Jediné panství Černá – Německý Rudolec se částečně nacházel i mimo sledované území historického soudního okresu Žďár nad Sázavou, byl ve svém původním územním rozsahu nezměněn a zachoval si svou původní podobu od až do roku 1848.²¹¹

Územní rozsah jednotlivých panství a statků se ve většině případů v průběhu této doby měnil. Některá panství se rozšiřovala na úkor menších statků, jak jsem již zmínila v předchozím odstavci, anebo se správní jednotky dostávaly za hranice území soudního

²¹¹ *Tamtéž*, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1679, inv. č. 274, sign. 286, NAD: 165. **srov.**, *Tamtéž*, fond D 4 Tereziánský katastr z let 1758–1768, NAD: 168. **srov.**, *Tamtéž*, fond D 3 Dominikální fase z let 1750–1895, sign. 69 Panství Černá – Rudolec 1750, NAD: 167. **srov.** František MATĚJEK, *Lánové rejstříky jihlavského kraje z let 1671–1678*, Praha 1983, s. 38–42.

okresu Žďár nad Sázavou a mimo území Markrabství moravského (panství Ronov nad Doubravou, panství polensko – přibyslavské).

Mapu, které jsem měla k dispozici, sledovala na území historického soudního okresu Žďár nad Sázavou částečně území mimo sledovanou oblast, když zasahovala do tehdejšího politického okresu Nové Město na Moravě.²¹² Z časových i finančních důvodů jsem již neměla možnost pořídit další nákladné archivní reprodukce map, které by zachytily města, městečka a vesnice mimo sledovanou oblast.

Panství Žďár nad Sázavou bylo k roku 1848 součástí velkostatku Polná–Žďár²¹³ a celkový rozsah území tohoto velkostatku byl větší než o dvě stě let dříve.

Vrchností na uvedených panstvích a statcích byla z velké většiny šlechta, buď příslušníci panského nebo rytířského stavu, jen v jednom případě šlo církevní řád. Po jeho zrušení se majitelem panství stala buď šlechta, nebo náboženská matice, jako tomu bylo v případě panství Žďár nad Sázavou. Na některých panstvích a statcích (statek Nové Veselí) docházelo k častému střídání majitelů, které započalo ještě před rokem 1656 a trvalo nejméně 70 let.²¹⁴

Pokud bychom měli porovnat hranice nově vytvořeného soudního okresu s hranicemi zrušených feudálních panství a statků, ukazuje se, že ne ve všude kopírovaly hranice soudního okresu hranici zrušených správních jednotek. Ve žďárském okresu přesahovala hranice starých panství a statků jeho hranice i v předchozích staletích a obdobně tomu bylo i v případě hranice Moravského markrabství. Kromě toho území nového soudního okresu přecházelo střídavě mezi Brněnským a Jihlavským krajem.²¹⁵

Během dokončování diplomové práce mi přišlo vhodné, že by se dalo téma rozšířit a pojmout do výzkumu celý politický okres Nové Město na Moravě, což by

²¹² MZA Brno, fond D 22 Sběrka map a plánů., Přehledná mapa katastrálních obcí a berních okresů roku 1858, inv. č. 8, sign. 9, NAD: 182.

²¹³ *Tamtéž*, fond F 188 Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled z let (1257) 1480–1940, NAD: 424.

²¹⁴ Jindřich ŠILHAN, *Statek Nové Veselí: 1564–1709. Část 2, Období nejistot a sporů 1610–1709*, Nové Veselí 1971, s. **sv.**, J. F. SVOBODA, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Žďárský okres*. Brno 1937, s. 59–60.

²¹⁵ František MATĚJEK, *Lánové rejstříky brněnského kraje z let 1673–1675*, Praha 1981, s. 126–129. TÝŽ František MATĚJEK, *Lánové rejstříky jihlavského kraje z let 1671–1678*, Praha 1983, s. 34–42.

znamenal, že kromě soudního okresu Žďár nad Sázavou by bylo stejným způsobem prozkoumáno také území soudního okresu Nové Město na Moravě a soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem. Sledování proměn zemskodeskového majetku by dostalo širší základ, navíc by bylo možné zahrnout i období předbělohorské.

7 Seznam použitých pramenů

Moravský zemský archiv Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy z let 1348–1964 (1971), NAD: 3.

Moravský zemský archiv Brno, fond A 12 Akta šlechtická z let 1419–1864, NAD: 12.

Moravský zemský archiv Brno, fond B 2 Gubernium, (1613) 1636–1785 (1799), NAD: 19.

Moravský zemský archiv Brno, fond B 15 Moravské místodržitelství – církevní oddělení, 1786–1918, NAD: 486.

Moravský zemský archiv Brno, fond D1 Lánové rejstříky z let 1656–1679, NAD: 165.

Moravský zemský archiv Brno, fond D 4 Tereziánský katastr z let 1758–1768, NAD: 168.

Moravský zemský archiv Brno, fond D 6 Josefínský katastr z let 1787–1789, NAD: 170.

Moravský zemský archiv Brno, fond D 11 Sběrka katastrálních map z let 1820–1949, NAD: 175.

Moravský zemský archiv Brno, fond D 22 Sběrka map a plánů z let 1575–2022, NAD: 182.

Moravský zemský archiv Brno, fond E 8 Cisterciáci Žďár z let 1222–1783 (1800), NAD: 202.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 61 Velkostatek Křižanov z let (1437) 1641–1945, NAD: 328.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 188 Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled z let (1257) 1480–1940, NAD: 424.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 190 Velkostatek Radešín z let 1750–1943 (1952), NAD: 425.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 194 Velkostatek Černá – Rudolec z let 1585–1945 (1947), NAD: 426.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou – Nové Veselí a Vojnův Městec, NAD: 440.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov z let (1097) 1222–1944, NAD: 715.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 147 Rodinný archiv Mitrovských Dolní Rožínka z let 1473–1943, NAD: 722.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 169 Rodinný archiv Collaltů Brtnice z let 1191–1945 (1947), NAD: 741.

Edice:

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, ed. Josef Kalousek, Praha 1908.

Cronica domus Sarensis: maior et minor, Brno 2003, ISBN 80-239-0494-9.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, svazek III.-IX. Olomucii 1845.

Fontes rerum Bohemicarum., edd. František Palacký – Josef Emler. Praha 1878.

BRANDL, Vincenc, *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pŕihonné a nálezové*, III. – V., Brno 1882., 260–560 s.

KALINA, Tomáš, *Moravské zemské desky II. 1480-1566.*, Kraj Bněnský., Praha 1950.

ROHLÍK, Miloslav, *Moravské zemské desky III. 1567-1641 Kraj Brněnský.*, Praha 1957.

ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín, *Nejstarší žďárské urbáře z let 1407, 1463, 1483*, Brno 1961.

8 Seznam použité literatury

BÍLEK, Tomáš Václav, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha 1893, 472 s.

BLAŽEJOVÁ, Lucie, *Proměny zemskodeskového majetku na hranicích historického Čáslavska a Kouřimska v letech 1654–1850*. Hradec Králové, 2013, 145 s.

ČAPKA, František, *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha 1999, 347 s., ISBN 80-7277-000-4.

FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek, *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Praha 2008, ISBN 978-80-7106-949-2.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, 685 s., ISBN 80-85770-79-2.

HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 2004, 1144 s., ISBN 80-200-1225-7.

HLEDÍKOVÁ, Zdena – DOBEŠ, Jan – JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. 2. vyd. Praha 2007, 586 s., ISBN 80-7106-709-1.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*. 3. svazek, Praha 2009, 260 s., ISBN 978-80-246-1668-1.

KUČA, Karel, *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl Ml-Pan*. Praha 2000, 941 s., ISBN 80-85983-16-8.

MATĚJEK, František, *Lánové rejstříky kraje Brněnského z let 1673–1675*. Praha 1981, 142 s.

MATĚJEK, František, *Lánové rejstříky kraje Znojemského a Jihlavského z let 1673–1675*. Praha 1983, 116 s.

PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*. Havlíčkův Brod 2013, 622 s., ISBN 978-80-7422-254-2.

- PLICHTA, Alois, *Klášter na hranicích. Kulturně historický obraz cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou*. Kostelní Vydří 1995, 180 s., ISBN 80-7192-002-9.
- POIMON, František, *Polná. Popis dějepisný, místopisný a statistický*. Hradec Králové 1897, 204 s.
- POJSL, Miroslav, *Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodů cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc 2006, ISBN 80-244-1460-0
- ŘEZNÍČEK, Jan, *Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849). Katalog*. Praha 2002, 588 s., ISBN 80-901358-9-7.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Praha 1997, 345 s., ISBN 80-7203-155-4.
- SVOBODA, Josef, František, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*. Brno 1937, 356 s.
- SVOBODA, Josef, František, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Novoměstský okres*. Brno 1948, 720 s.
- ŠILHAN, Jindřich, *Statek Nové Veselí: 1564–1709. Část 1, Doba Aleny Meziříčské 1564–1610*. Nové Veselí 1968, 75 s.
- ŠILHAN, Jindřich, *Statek Nové Veselí: 1564–1709. Část 2, Období nejistoty a sporů 1610–1709*. Nové Veselí 1971, 71 s.
- TENORA, Jan, *První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře r. 1614*. Brno 1912, 101 s.
- ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín, *Dějiny Žďáru nad Sázavou, I. 1252–1617. Havlíčkův Brod 1956*, 390 s.
- ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín, *Dějiny Žďáru nad Sázavou, II. 1. část 1618–1784*. Havlíčkův Brod 1956, 361 s.
- ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín, *Dějiny Žďáru nad Sázavou, II. 2. část, 1618–1784*. Havlíčkův Brod 1970, 282 s.

ZEMEK, Metoděj – HOSÁK, Ladislav, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1.*, Jižní Morava. Praha 1981, 364 s.